

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Strnadová

Adalbert III. a jeho doba

Adalbert III. and his time

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Th.D., Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. 5. 2014

Kristýna Strnadová

Abstrakt

Tato práce pojednává o osobnosti českého prince Adalberta z rodu Přemyslovců. Jejím cílem je analýza jeho života a jednání v kontextu nábožensko-politické situace ve Svaté říši římské a českých zemích. Zaměřuje se na tři tematické okruhy, z nichž první je vymezen vazbami Adalberta na české prostředí. Druhý okruh se zabývá jeho postavením jako salcburského arcibiskupa vůči císaři na pozadí císařsko-papežských vztahů. Poslední oblastí zájmu je Adalbertovo působení v salcburské arcidiecézi. Při řešení dané problematiky bylo čerpáno z dostupných relevantních pramenů a literatury a použito metody biografické, komparativní a empiricko-analytické. Výsledkem práce je vytvoření uceleného pohledu na jeho osobu v souvislosti s dobovými událostmi, v čemž také spočívá její hlavní přínos.

Klíčová slova

Adalbert III., Fridrich Barbarossa, Alexandr III., Salcburk, Vladislav II., Přemysl Otakar I., salcburské arcibiskupství, Římsko-německá říše, České knížectví, 2. polovina 12. století

Abstract

This thesis is about a figure of Czech prince Adalbert from Přemyslid dynasty. Its goal is the analysis of his life and actions in the context of the national and political situation in the Holy Roman Empire and Czech lands. There are three thematic areas. The first one is about Adalbert's connections to the Czech environment. The second one is about his post of archbishop of Salzburg and deals with his relationship to the emperor. The last one is about his actions in the Salzburg archdiocese. Given issues were solved by using relevant accessible sources and literature. Biographical, comparative and empirical analytical methods were used. The final outcome of the thesis is creation of comprehensive survey about Adalbert in context of the events of his time. That is also the main contribution of this thesis.

Key words

Adalbert III, Frederick Barbarossa, Alexandr III, Vladislaus II, Ottokar I, archbishopric Salzburg, Holy roman empire, Duchy of Bohemia, 2nd half of the 12th century

Obsah

1. Úvod	6
2. Původ a mládí	8
3. Konflikt s císařstvím	14
3.1 Vznik a předchozí vývoj konfliktu	14
3.2 Nástup Adalberta na arcibiskupský stolec	18
3.3 Vyjednávání	21
3.4 Benátský mír	27
4. Druhé arcibiskupské období	31
4.1 Proboštství	31
4.2 Návrat	33
4.3 Salcburk a těžba soli	38
4.4 Poslední léta	39
5. Závěr	42
6. Prameny a literatura	43

Seznam zkratk:

CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

GP – Germania pontificia

HC – Historia calamitatum ecclesiae Salzburgensis

MGH – Monumenta Germaniae Historica

D – Diplomata

AB – Admonter Briefsammlung

Necr. – Necrologia

SS – Scriptores

CHMP – Chronicon Magni Presbiteri

MHDC – Monumenta historica ducatus Carinthiae

SU – Salzburger Urkundebuch

RAS – Regesta Archiepiscoporum Salisburgensium

RI – Regesta Imperii

VDZKČ – Velké dějiny zemí Koruny české

1. Úvod

V Čechách vládl ve dvanáctém století již více než dvě stě let rod Přemyslovců, který se tehdy neobyčejně rozrostl. Byl rozdělen do několika rodových větví, jejichž členové po celé dvanácté století bojovali o to, kdo z nich dosedne na český knížecí stolec. V roce 1140 se podařilo získat vládu Vladislavovi, pocházejícímu z vladislavské větve Přemyslovců. Na knížecí stolec dosedl jako Vladislav II. a v roce 1158 byl císařem Svaté říše římské korunován králem. Vladislav měl pět synů - Fridricha, Svatopluka, Adalberta, Přemysla Otakara a Vladislava Jindřicha. Budeme se zabývat osudy prostředního z nich. Ačkoli Adalbert nikdy nedosedl na český knížecí stolec, byl významným představitelem přemyslovského rodu. Dosáhl vysokého církevního úřadu v říši a jeho činy ovlivňovaly politickou situaci v českých zemích. Přes jeho nesporný význam se však o jeho osudech mnoho neví. Otázky vyvolává již Adalbertovo mládí, nevíme, zda prožil téměř dvacet let v klidu Strahovského kláštera. Poté, co nastoupil na arcibiskupský stolec v Salcburku, se dostal do konfliktu s císařem Fridrichem Barbarossou. Otázkou je, jak tento konflikt, odehrávající se na pozadí papežského schizmatu, probíhal a zda ovlivnil také vztahy císaře a Adalbertova otce Vladislava? Není známo, jak vypadal jeho život v mezidobí, kdy ztratil své postavení v Salcburku. Dosud také chybí zhodnocení jeho druhého období na salcburském stolci a možný rozsah jeho aktivit v rámci politické situace v českých zemích. Na tyto otázky se v práci pokusím najít uspokojivé odpovědi a analyzovat Adalbertův život a jednání v kontextu nábožensko-politické situace v říši a v českých zemích. K výzkumu použiji metodu biografickou, komparativní a empiricko-analytickou.

Čeští badatelé, zabývající se tímto tématem, mají situaci zkomplikovanou špatnou dostupností většiny pramenů říšské provenience. Navíc je nutné se vyrovnat s tím, že pro určitá období není pramenná základna příliš rozsáhlá či dokonce schází úplně. Potřebné prameny byly většinou edičně vydány, pro prostředí české je nalezneme v edici *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, pro říšské pak v edici *Monumenta Germaniae Historica*. Pro salcburskou oblast poslouží nejlépe *Salzburger Urkundenbuch*. Využít lze i regesta, jmenujme třeba *Regesta Archiepiscoporum Salisburgensium*. Mezi důležité zdroje patří také dobové kroniky, jako například *Milevský letopis*.

Adalbert samozřejmě neunikl pozornosti českých historiků, bohužel se jedná spíše o ojedinělé zmínky, které nepodávají ucelený obraz o jeho životě. Z těchto děl jmenujme alespoň *Velké dějiny zemí koruny české* či *Čechy v době knížecí* od Josefa Žemličky. Větší prostor dostal Adalbert pouze v *Českých dějinách* od Václava Novotného, kde jsou zachycena

nejpodstatnější období jeho života. Díky Adalbertovu působení v Salcburku se s ním setkáváme v německy psané literatuře, kde mu je věnováno i více prostoru. Stěžejní je dílo Wilhelma Schmidta publikované již v devatenáctém století *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich unter Kaiser Friedrich I. bis zum Frieden von Venedig*. Z novější literatury o něm pojednává například kniha editovaná Heinzem Dopschem *Geschichte Salzburgs: Stadt und Land*, nebo *Die Ehre Friedrich Barbarossa* od Knuta Göricha.

2. Původ a mládí

Adalbert se narodil kolem roku 1145 jako třetí syn českého knížete Vladislava II. a jeho první ženy Gertrudy. Pocházel z rodu Přemyslovců, který držel vládu nad českými zeměmi, a po matce z rodu Babenberků, vládnoucího zemím rakouským. Manželský svazek mezi členy těchto dvou rodů ze sousedících zemí se objevuje již v předešlých letech. První doložené je manželství knížete Bořivoje II. a sestry Leopolda III., Gerbirgy.¹ Další spojení Babenberků a Přemyslovců se odehrálo v září 1138, kdy se dcera Soběslava I., Marie, vdala za markraběte Leopolda IV.² Svatba Vladislava a Gertrudy se odehrála nejspíš až po smrti Gertrudina otce Leopolda III.,³ tedy po listopadu 1136. Přesné datum, bohužel ani rok sňatku není znám, předpokládá se počátek roku 1140.⁴ Lze najít i argumenty pro sňatek dřívější, jako například svědectví jejich nezletilého syna Fridricha na císařské listině z Norimberku roku 1144.⁵ Pokud by manželství uzavřeli roku 1140, muselo by mu v době vydání listiny být nanejvýš něco málo přes tři roky. Nicméně tato otázka zůstává nevyřešená.

Neboť rodové vztahy budou hrát v Adalbertově budoucnosti klíčovou roli, je třeba se podrobněji seznámit s Gertrudíným původem. Gertruda byla dcerou Leopolda III. a jeho druhé ženy Agnes z Weiblingenu. Agnes, dcera krále Svaté říše římské Jindřicha IV., byla v době svatby s Leopoldem již vdovou. Jejím prvním manželem byl švábský vévoda Fridrich I. Štaufský. Porodila mu vícero dětí, z nichž důležitou roli hrají synové Fridrich a Konrád, nevlastní Gertrudini bratři. Konrád nastoupil roku 1138 na královský trůn Svaté říše římské jako Konrád III. a Fridrich, zvaný Jednooký, byl otcem pozdějšího císaře Fridricha I. Barbarossy. S Leopoldem měla Agnes čtyři syny, kteří se dožili dospělosti a minimálně pět dcer, z nichž nejmladší byla Gertruda. Gertrudínými vlastními bratry byli Jindřich Jasomirgott, pozdější rakouský vévoda, výše jmenovaný Leopold (IV.), Otto, pozdější biskup z Freisingu a Konrád, který se stal biskupem v Pasově, a pak arcibiskupem v Salcburku. Díky dvěma sňatkům Agnes se Babenberkové dostali do úzkého spojení s panovnickým rodem Štaufů.

Sňatek s dívkou z babenberského rodu musel být pro Vladislava lákavý, zvláště v případě, že se tak zároveň stal královským švagrem. Snad i díky tomuto příbuzenskému vztahu Konrád III. neodmítl udělit v dubnu 1140 Vladislavovi české země v léno, ačkoli je již

¹ LECHNER, K. *Die Babenberger: Markgrafen und Herzoge von Österreich 976 – 1246*, Wien 1985, s. 145.

² ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, Praha 2007, s. 229.

³ LECHNER, K. *Die Babenberger*, s. 139.

⁴ TEPLÝ, J. Vladislav II., in: RYANTOVÁ, M. – VOREL, P. (Eds.) *Čeští králové*, Praha 2008, s. 61.

⁵ FRIEDRICH, G. (Ed.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*, Praha 1904–1907, s. 143.

předtím udělil synovi zemřelého knížete, Vladislavova strýce, Soběslava.⁶ Zajistil tím svojí nevlastní sestře manželství s českým knížetem.

Gertruda porodila Vladislavovi tři syny, dobu jejich narození u žádného z nich neznáme. Adalbert z nich byl nejmladší. Jeho starší bratři byli Fridrich a Svatopluk. Měli také sestru Anežku. Gertruda zemřela v roce 1150 dne 4. srpna.⁷ Dle svého přání byla pochována v klášteře Mons Sion,⁸ dnešním Strahově. Synové Fridrich a Svatopluk byli určeni pro světský život a nástupnictví na knížecím stolci. Adalbert byl svěřen na výchovu do Strahovského kláštera a jeho sestra Anežka do kláštera v Doksanech.⁹

Strahovský klášter byl založen na popud olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, který během své druhé cesty do Jeruzaléma (1137-1138) pojal úmysl založit v Praze reformní klášter s řeholí sv. Augustina. Ještě v roce 1140 získal pro svůj plán jak Vladislava, tak Gertrudu.¹⁰ Ti se tak stali spoluzakladateli nového kláštera, který obdařili četnými statky.¹¹ Pro místo vzniku byl vybrán vrch Strahov, kde se snad podle názvu mohlo nacházet strážné stanoviště při cestě do Prahy.¹² Pro klášter samotný bylo určeno vznešenější jméno, a to již výše uvedené Mons Sion. Nejprve byla na Strahov uvedena skupina mnichů včele s Blažejem, která se měla řídit řeholí sv. Augustina. Nakonec však bylo rozhodnuto uvést do nově založeného kláštera premonstráty. Zdík se měl s premonstráty seznámit roku 1142 ve Windbergu, kde světil oltáře v klášterním kostele. Poté se s žádostí o vyslání kanovníků obrátil na generální kapitulu v Prémontre, jež jeho přání vyhověla.¹³ Do Prahy přišla nejspíš ke konci roku 1142 skupina premonstrátů ze Steinfeldu vedená opatem Eberwinem. Mezi osmi příchozími kanovníky měl být i Gotšalk. První příchozí zde měli připravit provizorní dřevěné příbytky. Jejich stavbu řídil asi Gotšalk, neboť Eberwin se zřejmě brzy vrátil do Steinfeldu.¹⁴ Prvním opatem se stal Gezo.¹⁵ Teprve s dobou po jejich příchodu je možné spojit počátky výstavby kamenného kláštera.¹⁶ Ve kterém roce byla stavba dokončena, se neví. Adalbert byl do kláštera odevzdán v roce 1150, tedy pouhých 7 let po zahájení stavby

⁶ ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, s. 230

⁷ BLÁHOVÁ, M. – FROLÍK, J. – PROFANTOVÁ, N. *Velké dějiny země Koruny české*, Praha 1999, s. 598.

⁸ VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis: Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*, Praha 2013, s. 42.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ VDZKČ I., s. 579.

¹¹ Darované statky viz CDB I., s. 161–165.

¹² SUCHÁN, F. M. *Počátky Strahova*, in: MAŠEK, M. – SOMMER, P. – ŽEMLIČKA, J. *Vladislav II. druhý král z Přemyslova rodu*, Praha 2009, s. 11.

¹³ Tamtéž, s. 15.

¹⁴ MERHAUTOVÁ, A. – SOMMER, P. *Strahovský klášter. Jeho založení a románská bazilika*, in: *Umění*, r. 47, č. 3, Praha 1999, s. 166.

¹⁵ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, díl II. svazek I. Řeholní kanovníci, Praha 2003, s. 75 – 76.

¹⁶ DRAGON, Z. *Vladislav a jeho stavby v Praze*, in: MAŠEK, M. – SOMMER, P. – ŽEMLIČKA, J. *Vladislav II. druhý král z Přemyslova rodu*, Praha 2009, s. 185.

kamenných budov. Je tedy nutné připustit, že minimálně v době jeho příchodu byl strahovský klášter ještě staveništěm. Na Strahově měl být sice pohřben biskup Zdik a o pár měsíců později i Gertruda, ale pravděpodobně byli pohřbeni do ještě nedokončené baziliky. Dokončení a vysvěcení baziliky je kladeno až ke konci let padesátých nebo do let šedesátých.¹⁷ Po celou dobu Adalbertovy přítomnosti v klášteře byl opatem jakýsi Erlebold (1149–1175).¹⁸

Když byl Adalbert dán do kláštera, bylo mu kolem pěti let. Vladislav ho svěřil do péče řeholních kanovníků. Zda v době sedmi let od jejich příchodu vstoupili na Strahov do jejich řad noví členové z české kotliny, či zda již v předchozí době přijímali na výchovu i jiné chlapce dětského věku, bohužel opět zůstává otevřené. Z Vladislavova kroku však lze vyvodit, že si premonstráti získali jeho důvěru a zůstával tomuto proreformnímu řádu nakloněn. Navíc klášter byl díky jeho donaci i dobře zajištěn (viz výše). Několik dalších let strávil Adalbert nepochybně na Strahově, ačkoli podrobnosti o jeho životě zde zůstávají skryty.

Prameny o Adalbertově mládí mlčí. Po zmínce o jeho odevzdání na výchovu do strahovského kláštera následuje dlouhá odmlka. Kvůli nedostatku informací z období Adalbertova dospívání se někdy předpokládá, že přijal řeholi a setrval v klášteře až do svého nástupu na arcibiskupský stolec v Salcburku.¹⁹ Tento výklad se zdá být celkem nepravděpodobný a nelze se s ním ztotožnit. O Adalbertově mladistvém životě se z přímých zdrojů nedá v podstatě nic dozvědět a nezbyvá tedy, než se pokusit rekonstruovat období mezi léty 1150–1168 nepřímě. Je nutné zaměřit se na fakta, jež jsou známa o osobách srovnatelných s Adalbertem svým původem i významem své pozdější funkce. Důležitým faktorem pro přijatelnou interpretaci daného období, samozřejmě zůstávají informace, které je možné o Adalbertovi vyvodit z pramenů pozdějších.

Existují minimálně dva muži z přemyslovského rodu srovnatelní s Adalbertem, co do významnosti dosaženého postu. Vrchních pozic na stupních církevní hierarchie dosáhl Jaromír, zvolený na pražský biskupský stolec 11. června 1068, a Jindřich Břetislav, zvolený na stejný post 25. března 1182. V Jaromírově případě je paralela zřejmá, jednalo se též přímo o knížecího syna. Nebyl sice nejmladší z bratrů, nicméně v pořadí byl čtvrtý, a proto byl již svým otcem Břetislavem určen pro církevní dráhu. Jaromír z té představy zřejmě nebyl nadšen, neboť k přijetí prvního stupně vyššího svěcení přistoupil později pouze nedobrovolně

¹⁷ MERHAUTOVÁ, A. – SOMMER, P. Strahovský klášter, in: *Umění*, r. 47, č. 3, Praha 1999, s. 166.

¹⁸ BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací...*, s. 84.

¹⁹ NOVOTNÝ, V. *České dějiny*, díl 1, část 3, Praha 1928, s. 82.

na nátlak svého bratra Vratislava.²⁰ Jaromírova osobní nechuť však nemá nic společného s faktem, že pro církevní úřad byl v mládí připravován. Jaromír byl poslán do ciziny, kde měl studovat a získat potřebné vzdělání. V souvislosti se smrtí jeho bratra Spytihněva se dozvídáme, že „...,nadaný jinoch Jaromír, uslyšev o smrti svého bratra Spytihněva, jejž ctil s bázní a láskou neméně než otce, odloživ již chlapecký strach, vrátil se z učení doufaje, že dostane nějaký díl z dědictví v otcově panství.“²¹ U Jaromíra se pramen již nezmiňuje, ve které zemi či městě měl mladík studovat. Pozdější jeho poměrně blízké vztahy ke královskému dvoru by mohly hovořit pro západní část říše.²²

Jindřich Břetislav sice nebyl přímo knížecím synem, nicméně vzhledem k časovému zařazení se jeví být pro srovnání ještě vhodnějším kandidátem, než je tomu v Jaromírově případě. Jindřich byl Adalbertovým současníkem a vlastním bratrancem.²³ V jeho případě je s jistotou známo, nejen že studoval, ale dokonce přesné místo studia. Při příležitosti jeho volby pražským biskupem se soudobý kronikář Jarloch zmiňuje, že „...se nedávno vrátil z Paříže, kde úspěšně dospěl v dobrého klerika.“²⁴ Jindřichovi, jako jednomu z představitelů přemyslovského knížecího rodu, bylo poskytnuto prvotřídní vzdělání v zahraničí, které mu mělo v budoucnu dopomoci k získání vhodného úřadu. Paříž platila za město, kde bylo tou dobou možné získat nejlepší duchovní vzdělání. Jindřich se řadil mezi české duchovní, kteří nad ostatními vyčnívali, neboť si v Paříži mohli osvojit moderní teologii.²⁵

Pokud Jindřich, jako králův synovec získal vzdělání na takto prestižní univerzitě, zdá se nemožné, aby jeho syn seděl až do převzetí salcburského arcibiskupství uzavřen v klášterních zdech Strahova, při němž tehdy zřejmě žádná klášterní škola neexistovala. Navíc již před sto lety byl na studia poslán Jaromír. S ohledem na fakta známá o Jaromírovi a Jindřichovi můžeme usuzovat na obdobný postup i v Adalbertově případě. Pokud se s ním v budoucnosti počítalo pro jakýkoli vysoký církevní úřad, bylo třeba ho na něj náležitě připravit.

Adalbert pravděpodobně studoval, otázkou však je kde. Pokusím se alespoň o vytyčení několika možností přibližného místa jeho studií. Při lokalizaci daného místa lze vycházet ze dvou faktů, které o Adalbertovi víme z pozdější doby. Přátelil se Sigfridem,

²⁰ VDZKČ I., s. 419.

²¹ *Kosmova kronika česká*, Praha 2005, s. 101.

²² HILSCH, P. Familiensinn und Politik bei den Přemysliden: Jaromir-Gebehard, Bischof von Prag und Kanzler des Königs, in: MORDEK, H. *Pappstum, Kirche und Recht in Mittelalter*, Tübingen 1991, s. 215.

²³ Otec Jindřicha Břetislava, Jindřich, byl bratrem knížete Vladislava.

²⁴ VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis*, s. 96.

²⁵ HILSCH, P. *Die Bischöfe von Prag in der frühen Stauferzeit*, München 1969, s. 170.

synem Albrechta Medvěda, a v době rozkolu mezi papežskou a císařskou mocí byl neobomlným zastáncem Alexandra III. Vladislav, jako zastánce císařského papeže, by svého syna zajisté neposlal do školy, zaujímající odmítavý postoj k Viktorovi IV. a otevřeně se hlásící k jeho protivníkovi. Zároveň ale, přihlédneme-li k jeho pozdější náklonosti k Alexandrovi, nutně musel studovat na instituci zaujímající buď kladné stanovisko k papeži Alexandru III., nebo minimálně zachovávající neutralitu. Začátek jeho studia je proto možné klást před rok 1159. Mohlo se jednat o studium v zemi hlásící se k Alexandrovi přímo, tedy ve Francii. Možnost, že Adalbert studoval v Paříži je velmi lákavá, nicméně nereálná. Kronikář Jarloch zaznamenal vysvěcení Jindřicha Břetislava na jáhna, ten, kdo mu svěcení udílel, nebyl nikdo jiný než Adalbert. Při této příležitosti by Jarloch jistě neopomněl zmínit, kdyby svěcený a světitel získali vzdělání na stejné instituci. Bohužel nám zanechal pouze poznámku, že o Adalbertovi „*obšírněji poví na příslušném místě*“.²⁶ Tato část, pokud ji opravdu napsal, se do současnosti nedochovala.

V nepřehledném množství možností, je třeba mít stále na zřeteli přátelství Adalberta a Sigfrida. Sigfrid byl starší než Adalbert a někdy mezi léty 1147 – 1150 se stal kanovníkem v klášteře Unser Lieben Frauen v Magdeburku. Existuje důkaz, že v klášteře setrval, neboť jeho jméno je přítomno ještě na listině z roku 1164.²⁷ Klášter v Magdeburku byl také premonstrátský a nacházela se při něm i obstojná škola. Adalbert mohl studovat zde. Tahle možnost se zdá být reálnou, v Magdeburku se mohl spřátelit se Sigfridem a zároveň zůstal mezi premonstráty, tedy v prostředí známém svou nákloností k Alexandru III.

Jediný záznam ještě před rokem 1168, v němž je Adalbert zmíněn, se nachází ve Floreffských análech. Zde byl přítomen v roce 1165 při příležitosti založení kostela. Vystupuje po boku jednoho z předních zastánců císaře, Rainalda z Dasselu. Zda se znali z dřívější doby či se zde setkali poprvé nelze říci. Opatství ve Floreffe však bylo též sídlem premonstrátů. Adalbertovu zdejší přítomnost je na místě spojovat spíše opět se vztahem k tomuto řádu.

Po studiích se Adalbert vrátil do Čech. Snad zpět do kláštera na Strahově. Starší literatura obsahuje domněnku, podle níž byl proboštem v Mělníce ještě před svým zvolením arcibiskupem. Nelze to zcela vyloučit, ale rozhodně ani potvrdit. Sice by se nabízelo umístit Adalberta po jeho návratu do vhodného úřadu, ale bohužel se spíše jedná o chybnou interpretaci. Jarloch ho s funkcí mělnického probošta spojuje jednoznačně až v období jeho

²⁶ VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis*, s. 96.

²⁷ WINTER, F. *Die Prämonstratenser des zwölften Jahrhunderts und ihre Bedeutung für das nordöstliche Deutschland*, Berlin 1865, s. 307.

pobytu v Čechách v osmdesátých letech dvanáctého století.²⁸ Z počátků fungování mělnické kapituly se nedochovaly žádné listiny kromě jediné.²⁹ Informaci o jeho probošství v době předchozí obsahuje třeba kronika Pulkavova ze čtrnáctého století: „*Léta božího 1168 Vojtěch syn Vladislavův, probošt mělnický, arcibiskupem salcburským volen jest. Mělnické probošství do svého života sobě zachoval pro stravu a pro náklad, když by se jest k bratřím do Čech přijeti událo.*“³⁰ Kde k této informaci kronikář přišel, se nepodařilo dohledat. Pozdější literatura vychází zřejmě z jeho záznamu. Jako nedoložitelnou ji označili už historikové Novotný a Schmidt. Stejně tak učinili i v případě informace o Adalbertově povolání na biskupský stolec v Pasově.³¹ O této události píše historik z osmnáctého století Hansiz, ale neuvádí zdroj.³² Na rozdíl od mělnického probošství nebyl Adalbert s Pasovem nijak spojen ani v době pozdější. Vznik tvrzení o jeho biskupském úřadě v Pasově není jasný.

²⁸ VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis*, s. 96.

²⁹ KILIÁN, J. *Mělník*, Praha 2010, s. 72.

³⁰ PULKAVA, P. *Kronika Česká*, Praha 1786, s. 77.

³¹ NOVOTNÝ, V. *České dějiny*, díl 1, část 2, Praha 1913, s. 969. SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich unter Kaiser Friedrich I. bis zum Frieden von Venedig (1177)*, Wien 1865, s. 81–83.

³² HANSIZ, M. *Germaniae Sacrae*, Tomus II., 1729, s. 283.

3. Konflikt s císařstvím

„*Tunc comunni electione cleri et ministerialium totiusque plebis electus est in locum eis (Conradi) sororius eiusdem episcopi, filius regis Boemorum, Adalbertus nomine, diaconus adolescens et in die festivitatis omnium sanctorum in cathedrali ecclesia cum gaudio inthronizatus est.*“³³ Tímto zápisem, datovaným k 1. listopadu 1168, začíná první období působení Adalberta na arcibiskupském stolci v Salcburku. Následující léta jeho činnosti rozhodně nebyla klidná. Salcburské arcibiskupství se již po několik let nacházelo v permanentním napětí způsobeném rozkolem v církvi. V roce 1159 došlo ke schizmatické volbě papeže a následně se rozhořel boj o legitimitu zvolených. Vznikly dva nepřátelské tábory. V jejich čele se však nenacházeli konkurující si papežové, nýbrž pouze jeden z nich, Alexandr III., proti němuž se postavil císař podporující Viktora IV. Spor rozdělával i říšský episkopát, nucený si vybrat, kterého z papežů bude považovat za právoplatného. Většina říše se přikláněla k procísařskému papeži, někteří zůstali neutrální. Salcburský arcibiskup Adalbert se ovšem rozhodl pro císařova protivníka Alexandra III. a jím dané směřování chtěli udržet i jeho nástupci. Adalbert se svým zvolením dostal do nezáviděníhodné pozice, neboť se ocitl ve sporu, jenž nedokázal urovnat. Naopak se mu podařilo ho ještě více prohloubit. Jeho mládí a politická nezkušenost byly příčinou neopatrného jednání a vyhrocení situace. Trefně toto období vystihl neznámý duchovní již v názvu spisku „*Historia calamitatum ecclesiae Salizburgensis*“³⁴. Za Adalbertova působení nastalo vyvrcholení dlouhodobého konfliktu císaře se salcburským arcibiskupstvím. Pro správné vnímání tohoto období je třeba se nejprve seznámit s předchozím vývojem v arcibiskupství.

3.1 Vznik a předchozí vývoj konfliktu

Eberhard I.

Eberhard I. byl salcburský arcibiskupem v letech 1147–1164, do doby jeho episkopátu spadá propuknutí rozkolu v církvi. Po smrti papeže Hadriána IV. došlo 7. září 1159 k podvojně volbě. Svět spatřil hned dva nové papeže. Jedním z nich byl bývalý papežský kancléř, Roland Bandinelli, vystupující pod jménem Alexander III., druhým

³³ Chronicon Magni Presbiteri, in: PERTZ, G. H. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XVII*, Hannoverae 1861, s. 489.

³⁴ Obsaženo v PEZ, B. *Thesaurus Anecdotorum Novissimus II.*, Augsburg 1721, s. 199–218.

procísařský kardinál Oktavián, který se stal Viktorem IV.³⁵ S touto situací byl Eberhard konfrontován již v úctyhodném věku, bylo mu více než sedmdesát let. Barbarossa arcibiskupa žádal, aby nezaujímal pevné stanovisko bez porady s ním, nicméně mu přislíbil dbát jeho rady.³⁶ Jeho mínění přikládal význam ze dvou důvodů: Eberhard byl vzdělaným mužem vedoucím příkladný život a také se dlouho přátelil s císařským rádcem Eberhardem z Bamberku a císařský kancléř Ulrich von Dürenmenz byl jeho příbuzný.³⁷ Zdá se, že vzhledem k předchozím dobrým vztahům a dokonce podpoře císaře v předchozích rozporech mezi ním a papežstvím³⁸ si Fridrich odmítnutí Viktora IV. salcburským arcibiskupem příliš nepřipouštěl. Císař rozhodl o uspořádání koncilu, který měl rozhodnout, kdo je právoplatným papežem. Koncil byl svolán na 13. ledna do Pávie. V tu dobu byl Eberhard již zřejmě rozhodnut pro Alexandra III. Co hrálo hlavní roli v zaujetí jeho stanoviska, těžko určit. Snad kromě toho, že byl zvolen většinou kardinálů, tedy dle kanonického práva, mohla zapůsobit lepší propaganda Alexandra III.³⁹ Navíc byl ovlivněn svými sufragánními biskupy Romanem z Gurku a Hartmannem z Brixenu.⁴⁰ Do Pávie se Eberhard sice vydal, ale během cesty onemocněl a zůstal na v salcburském sídle v Reichenburgu na Sávě, do Pávie vyslal probošta Heinricha z Berchtesgadenu, který měl císaři předat dary společně s omluvou. Onemocnění bylo spíše jen zastíracím manévrem, aby se nemusel účastnit koncilu, o jehož výsledku bylo v podstatě již předem rozhodnuto⁴¹, neboť se odehrával v císařské režii. V Pávii byl uznán legitimním papežem Viktor IV. a nad Alexandrem III. byla vyhlášena klatba. Alexandr III. na to reagoval exkomunikací Fridricha Barbarossy a Viktora IV. z církve.

Mezi biskupy, kteří přijmuli závěry koncilu, patřili i dva sufragánní biskupové salcburského arcibiskupství. Byl to Konrád I. z Pasova a Hartwig II. z Řezna, oba však později požadovali revizi koncilních závěrů. Nelze říci, že by se jednalo o jednoznačný a okamžitý příklon všech biskupů spadajících pod Salcburk k Alexandru III., rozdílnost názorů byla zřejmá i v rámci salcburské arcidiecéze. Zatímco říše byla až na několik výjimek věrná císařovu papeži Viktoru IV., anglický a francouzský klérus se v červenci 1160

³⁵ DUGGAN, A. *Alexander ille meus: The Papacy of Alexander III*, in: CLARKE, P. *Pope Alexander (1159–1181)*, Farnham 2012, s. 19.

³⁶ GÖRICH, K., *Die Ehre Friedrich Barbarossa: Kommunikation, Konflikt und politisches Handeln in 12. Jahrhundert*, Darmstadt 2001, s. 59.

³⁷ DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs: Stadt und Land*, Salzburg 1981, s. 278.

³⁸ GÖRICH, K., *Die Ehre Friedrich Barbarossa*, s. 58.

³⁹ DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 278.

⁴⁰ GÖRICH, K., *Die Ehre Friedrich Barbarossa*, s. 59.

⁴¹ LAUDAGE, J., *Alexander III. und Friedrich Barbarossa*, Köln 1997, s. 124.

v Beauvais rozhodl pro Alexandra III. Stejně tak se k němu přiklonila lombardská města, Benátky, Uhry, Norsko a další.⁴²

Eberhard byl vyzván císařem, aby se do 30. dubna 1161 dostavil do Pávie, a prokázal tak svoji dosavadní věrnost. Termín byl posléze prodloužen do 21. května 1161. Tuto výzvu Eberhard ignoroval. Odmítavě pak zareagoval na pozvání na 8. srpna do Cremony. Poslední výzva byla na 23. dubna 1162 do Verony, kam se měl biskup dostavit s vojskem, a splnit svoji povinnost vůči císaři. Pokud by se zdráhal, dal císař najevo záměr sesadit ho, či mu odebrat regálie. Po neúspěšném pokusu se z této povinnosti vyplatit, se Eberhard vydal na cestu k císaři. Cestou odmítl pozvání Viktora IV. Došlo k rozhovorům mezi císařem a Eberhardem. Císař respektoval jeho rozhodnutí pro Alexandra III. Nadále hrál Eberhard roli prostředníka mezi znesvářenými stranami. 28. února 1163 byl Eberhard jmenován papežským legátem pro Německo.⁴³ Všechny snahy o ukončení schizmatu, ať již pocházely ze kterékoli strany, ztroskotaly. Naděje, která se objevila 20. dubna 1164 po smrti Viktora IV., vzala velmi rychle za své a církve zůstala i nadále rozdvojena. Eberhard zemřel již dva měsíce po volbě Paschala III. vzdoropapežem. Obměnilo se i obsazení arcibiskupského stolce v Salcburku.

Konrád II.

Novým arcibiskupem byl zvolen 29. června 1164 Konrád z Pasova. Jedním z nejdůležitějších důvodů pro jeho volbu byl jeho příbuzenský vztah k císaři, Konrád byl totiž císařovým strýcem. Očekával se mírný přístup císaře k jeho osobě. Ačkoli jeho stanovisko v otázce schizmatu nebylo od počátku jednoznačné, přihlásil se Konrád otevřeně k Alexandru III. Již v září byl na císařském dvoře v Pávii žádat o udělení regálií. Barbarossa se snažil strýce přimět k uznání papeže Paschala III., když však odmítl, bylo mu jejich udělení odepřeno. Konrád opustil císařský dvůr, ještě však neztratil Barbarossovu přízeň. Ten zřejmě doufal, že arcibiskup podlehne jeho tlaku a Paschala III. uzná. V listopadu pozval Konráda i s klérem a ministeriály na dvorský sněm do Bamberku. Ani zde investitura regáliemi neproběhla. Císaři se stále nedařilo obrátit mínění svého strýce ve svůj prospěch. Konrád, který měl oporu v salcburském kléru, se pevně držel papeže Alexandra III. Oba se snažili dosáhnout svého, ale postupovat při tom obezřetně, aby nedošlo k ještě výraznějšímu

⁴² DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 279.

⁴³ OHNSORGE, W., *Päpstliche und gegenpäpstliche Legaten in Deutschland und Skandinavien 1159-1181*, Berlin 1929, s. 39. Tato funkce byla udělena pouze pro osobu Eberharda a nemá nic společného s pozdější funkcí legáta pro Noricum, která byla svázána s postem salcburského arcibiskupa.

prohloubení sporu. V březnu 1165 se vrátil od papeže Alexandra III. Roman z Gurku v doprovodu papežského legáta, který předal Konrádovi pallium.⁴⁴

Na konci května 1165 se na říšském sněmu většina světských i duchovních knížat zavázala skrze tzv. Würzburgské přísahy neuznat „schizmatika Rolanda“ (Alexandra III.) nebo jeho stranou zvoleného papeže. Sněm Konrád II. opustil společně s arcibiskupem z Trevíru a patriarchou z Aquileie. Ocitl se ale v jisté izolaci v rámci vlastního arcibiskupství, neboť sufragánní biskupové z Pasova, Freisingu, Řezna i Brixenu na tuto přísahu přistoupili, stejně jako rakouský vévoda Jindřich Jasomirgott. K vyhrocení vztahu mezi císařem a Konrádem II. došlo až 14. února 1166 v Norimberku. Zde byl Konrád obžalován z nelegitimního držení arcibiskupského úřadu, neboť mu nebyla udělena ani investitura světská císařem, ani duchovní papežem Paschalem III. Konrád skrze svého obhájce bavorského vévodu Jindřicha Lva odpověděl, že obdržel arcibiskupství právoplatnou, kanonickou volbou kléru a ministeriálů, o udělení regálií třikrát žádal a byl třikrát odmítnut. Jednání skončilo stejně jako v předchozích případech, s tím rozdílem, že tentokrát již Konrád ztratil císařovu přízeň.⁴⁵ Spor se prohloubil. Léna, která do té doby užívalo salcburské arcibiskupství, se vrátila císaři. Nad kláštery a preláty byl uvalen říšský acht a Paschal III. je exkomunikoval. Proti Salcburku se obrátili i jeho bezprostřední sousedé, jejichž výpady proti arcibiskupství přišly Barbarossovi vhod. Mezi ně patřila i hrabata z Plain, na něž na jaře 1167 padla vina za požár, který strávil salcburskou katedrálu. Konrád se stáhl do Friesachu. Zemřel v září 1168, aniž by získal zpět císařovu přízeň.

Konflikt mezi salcburským arcibiskupem a císařem byl v první fázi přibrždován díky osobnosti Eberharda I., jenž se těšil všeobecné úctě.⁴⁶ Císař si ho vážil, navíc přihlížel k jejich předchozím dobrým vztahům. Eberhard platil za učence a byl navíc velmi dobrý diplomat. Jeho postoj byl jednoznačný, nicméně uměl s Barbarossou „jednat v rukavičkách“. Vztah Konráda a jeho synovce již tak uhlazený nebyl. Zatímco salcburský klérus očekával na základě příbuzenského vztahu od císaře shovívavost, ten snad ze stejného důvodu očekával i Konrádovu větší poddajnost. Roli v tom zřejmě hrál i prvotní postoj Konráda k výsledkům koncilu v Pávii, ačkoli se později přiklonil na stranu Alexandra III., císař z toho mohl vyvozovat nepevnost jeho postoje a šanci získat ho na svoji stranu. Rakouský historik Dopsch ve své knize vyjadřuje domněnku, že během úřadu Konráda II. i Adalberta III. to nebyli oni, kdo zajišťovali věrnost papeži, nýbrž postoj kléru a šlechty, jemuž se arcibiskupové museli

⁴⁴ OHNSORGE, W., *Päpstliche und gegenpäpstliche Legaten...*, s. 39.

⁴⁵ SCHMIDT, W., *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich...*, s. 68.

⁴⁶ Později byla dokonce snaha ho kanonizovat jako světce.

přizpůsobit.⁴⁷ I přes vyhrocenou situaci, panující od roku 1166, se císař vyhnul formálnímu sesazení svého strýce z arcibiskupského úřadu. Všechny pohnutky, které vedly císaře k jisté shovívavosti, s nástupem dalšího arcibiskupa zmizely. Za Adalberta III. spor eskaloval.

3.2 Nástup Adalberta na arcibiskupský stolec

Volba Adalberta klérem a ministeriály proběhla zřejmě poměrně krátce po smrti Konráda II. Přesné datum volby není známo. Mezi úmrtím Konráda a intronizací Adalberta uběhl sice měsíc, ale jak uvádí již historik Schmidt, musí se do toho započítat i doba nutná pro informování zvoleného a pro jeho cestu do Salcburku. Je třeba se zaměřit na důvod, který vedl právě k volbě Adalberta. Autor „*Historia calamitatum ecclesie Salizburgensis*“ mluví o „*velké naději všech, že císař bezpochyby sezná volbu ku svému prospěchu*“ a opět je tato naděje založená na příbuzenském vztahu.⁴⁸ Argument pro volbu Adalberta je stejný jako v předcházejícím případě. Nicméně se tento důvod jeví vzhledem k vývoji v arcibiskupství během Konrádova úřadu jako nedostatečný. Je třeba k příbuzenské vazbě ještě připojit fakt, se kterým klérus a ministeriálové nepochybně počítali a to, že za Adalberta se postaví jeho otec, český král Vladislav. Dalším faktorem mohla být i předpokládaná Adalbertova podpora papeže Alexandra III.⁴⁹ Rozhodně se nemohlo jednat o jeho zásluhy na jakémkoli postu. V době zvolení mu bylo teprve málo přes dvacet let a byl pouhým jáhnem. Nejspíš v tu dobu pobýval v klášteře na Strahově, kam byl dán na výchovu.⁵⁰ „*U královského prince rozumělo se téměř samo sebou, že jeho kariéra neskončí ve zdech klášterních, a Vojtěch sám již tenkrát snil o svém budoucím biskupství. Proto jistě překvapí jeho vlastní přiznání pozdější, že svým zvolením byl z kláštera vyveden téměř proti své vůli a bez vědomí svých rodičů.*“⁵¹ Tomuto

⁴⁷ DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 285.

⁴⁸ *Historia calamitatum ecclesiae Salizburgensis*, in: PEZ, B. *Thesaurus Anecdotorum Novissimus II.*, Augsburg 1721, s. 204: *Spes enim maxima erat omnibus, quod electionem vestram ad favorem suum factam sine dubio intelligeret imperator, et quod filium amitae suae nonquam sineret cadere in errorem schismatis, honori eis clementer prospiciens in futurum, ne quandoque precibus fidelium suorum Christus, qui nunc in navi sua dormire videretur, excitatus imperaret ventis et mari, et fieret tranquillitas magna, ac tunc mutatis, quae error schismatis fecerat, schismaticorum lucerna exstingeretur.*

⁴⁹ Adalbert byl vychován v premonstrátském klášteře, a protože premonstráti stáli za Alexandrem III., dal se jeho příklon k němu očekávat. Shodně uznání Alexandra III. uvádí také Schmidt a Novotný: SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich...*, s. 81. NOVOTNÝ, V. *České dějiny*, díl 1, část 2, s. 970.

⁵⁰ Dopsch sice v *Geschichte Salzburgs* na s. 288 má informaci, že byl proboštem v Mělníce, tu však zřejmě chybně přejal ze staré literatury. Viz výše.

⁵¹ NOVOTNÝ, V. *České dějiny*, díl 1, část 2, s. 969.

Adalbertovu překvapivému přiznání předcházelo obvinění, že ho salcburský klérus nezvolil dobrovolně.⁵² Proti tomu byl Adalbert nucen se obhajovat v dopisu Alexandru III.⁵³ Vzhledem k jeho touze po arcibiskupském úřadu⁵⁴ je jeho zdráhání ujmout se nabízeného postu krajně nepravděpodobné. Z druhé strany ani nelze hovořit o tom, že by se „dal zvolit“.⁵⁵ Evokuje to jeho přímé ovlivnění volby, z čehož sice obviněn byl, ale nezdá se to možné. Čas, který by česká strana měla k ovlivnění volby, by byl příliš krátký.⁵⁶ Navíc lze pochybovat, zda by se Adalbert (či dokonce Vladislav) snažil získat post právě v arcibiskupství salcburském, které bylo v otevřeném sporu s císařem a evidentně neprožívalo rozkvět.

Vyvstává zde otázka, jakou podporu si Adalbertovi volitelé od českého krále vlastně představovali. Jen těžko mohli počítat s ozbrojenou silou na podporu arcibiskupství v případném boji proti Barbarossovi. Snad spoléhali na Vladislavův vliv na císaře. Pokud ano, jejich představa byla diametrálně odlišná od skutečné situace. Je sice pravdou, že Vladislav byl pro Barbarossu nejednou užitečný, ale také za to byl náležitě odměněn královskou korunou.⁵⁷ Jeho postavení v roce 1168 zdaleka nebylo srovnatelné se situací před deseti lety. Velký vliv hrál ve vztazích mezi českým králem a císařem pražský biskup Daniel. Ten zemřel v císařských službách roku 1167 při epidemii malárie, která v císařském vojsku propukla po dobytí Říma. Poté vztahy obou panovníků značně ochladly. Začala se ukazovat Vladislavova závislost na císaři a rozhodně bylo oproti dřívějšímu omezeno jeho působení v říšské politice.⁵⁸ Samozřejmě, že se král snažil syna na arcibiskupském stolci udržet, ale prostředky k tomu zvolené nebyly ideální. K tomu jeho snahy narážely u Adalberta na názorovou odlišnost. Vladislav neměl problém uznat procísařskou linii papežů, od čehož se pozdější dohody s císařem odvíjely, pro Adalberta to však již problematické bylo. Ať už s ohledem na názor osobní, nebo na obecné smýšlení v salcburské arcidiecézi.

K slavnostní intronizaci došlo v Salcburku 1. listopadu 1168. Vzhledem k tomu, že Adalbert byl teprve jáhnem, bylo třeba provést jeho vysvěcení, jež se uskutečnilo 15. března ve Friesachu.⁵⁹ Svěcení provedl aquileiský patriarcha Ulrich II. za asistence Jindřicha

⁵² SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich...*, s. 82.

⁵³ Dopis Adalberta Alexandru III., in: MGH SS XVII., s. 504.

⁵⁴ Viz dopis od jeho přítele Sigifrida, CDB I, s. 211.

⁵⁵ ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, s. 263.

⁵⁶ SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich...*, s. 82.

⁵⁷ ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, s. 237.

⁵⁸ Tamtéž, s. 237. VDZKČ I., 1999, s. 619.

⁵⁹ Jiný zápis uvádí 16. března. Jeden obsahuje dataci „*Quadragesima in idibus Martii*“, druhý „*XVII. Kalendas Aprilis*“: Chronicon Magni Presbiteri, in: MGH SS XVII., s. 489. Necrologia s. Rudberti Salisburgensis, in: HERZBERG-FRÄNKEL, S. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Necrologia II*, Berolini 1904, s. 172. popř. MEILER, A. (Ed.) *Regesta Archiepiscoporum Salisburgensium inde ab anno 1106 usque ad annum 1246*, Wien

z Gurku a Ulderico III. z Trevisa. Vše proběhlo v čase, kdy Adalbert nebyl ve svém úřadu potvrzen ani papežem Alexandrem III. ani císařem. Papežský legát Konrád z Wittelsbachu mu pallium předal nedlouho po vysvěcení a 9 let nebylo proti tomuto postupu ze strany papeže námitek. Přesto daný postup v roce 1177 posloužil jako důvod k Adalbertovu sesazení. Obhajoval se potom tím, že mu bylo doporučeno Ulrichem z Halberstadtu využít příhodného času pro vysvěcení. Sám se chtěl vyhnout císařskému pozvání na říšský sněm.⁶⁰ Vysvěcení před schválením císařem a udělením temporálií však bylo jasným porušením císařských práv. Císař musel být již značně rozladěn samotnou volbou, do níž neměl šanci zasáhnout. Přesto Adalberta pozval na sněm, na který se dotyčný nedostavil. Adalbert sám se po regáliích nesháněl, prý na radu svého otce, jenž ho nabádal s tím nespěchat. To alespoň uvádí prelát ve svém dopise Alexandru III.⁶¹ Záhadou je, jakou motivaci by k takové radě Vladislav měl. Český král se s císařem snažil udržovat dobré vztahy. Některé jeho činy mohly sice císaře popudit⁶², ale rozhodně byl dalek toho, aby jeho hněv jakkoli úmyslně podněcoval. Že by svému synovi radil ujmout se úřadu bez náležitého uznání císařem, se nezdá pravděpodobné. Zvláště, když pro něj chtěl později získat císařovu přízeň všemi dostupnými prostředky. Doprovázel ho také 8. června 1169 na sněm do Bamberku. Zde ho už ale, i přes prosebný dopis salcburského kléru, císař nepřijal.⁶³ Adalbert dal ostentativně najevo, že se k císaři necítí být ničím vázán a projevil svůj příklon alexandrijské straně přijetím pallia. Navíc bezprostředně po své intronizaci se choval tak, jako by mu regálie byly již propůjčeny.⁶⁴

Svým jednáním upadl Adalbert u císaře v nemilost. Fridrich se v létě 1169 vypravil do Bavorska, aby zde nastolil pořádek. Jako první přišel na řadu pasovský biskup Albo. Byl sesazen a nahrazen Jindřichem ze Špýru. Albo přirozeně hledal útočiště u nejbližšího císařova protivníka, jímž byla salcburská kapitula. Salcburk byl císařovým hlavním cílem. Na počátku září rozbil Barbarossa se svým vojskem tábor nedaleko od města v Salcburkhofenu. Zároveň dal na vědomost úmysl zničit arcibiskupství, bude-li mu kladen odpor.⁶⁵ Adalbertova situace byla ošemetná, stál za ním sice klérus, nikoli ale ministeriálové, jejichž podpora byla v případném ozbrojeném konfliktu s Barbarossou rozhodující. Ti však

1866, s. 117. Novotný tuto neshodu vysvětluje tak, že první den mohl být vysvěcen na kněze a druhý na biskupa. NOVOTNÝ, V., *České dějiny*, díl 1, část 2, Praha 1913, s. 974. Dle Adalbertova dopisu Alexandru III. je správným datem 15. březen, viz MGH SS XVII., s. 504.

⁶⁰ Dopis Adalberta Alexandru III., in: MGH SS XVII., s. 504.

⁶¹ Dopis salcburského kléru papeži, in: HÖDL, G. – CLASSEN, P. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Admonter Briefsammlung*, München 1983, s. 162. „dominus noster post introitum suum consilio patris sui regalia secundum consuetudinem principum Teuthonicorum ab imperatore requirere neglexit.“

⁶² K tomu ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, Praha 2007.

⁶³ RAS, s. 117; CHMP, in: MGH SS XVII., s. 490.

⁶⁴ HAUTHALER, W. (Ed.) *Salzburger Urkundenbuch II. Urkunden von 790–1199*, Salzburg 1916, s. 538–541.

⁶⁵ DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 289.

nebyli ochotni riskovat v boji s císařem ani životy, ani majetky. Radili mladému arcibiskupovi podřídit se císařově vůli. Největší vliv na něj měl pravděpodobně jeho strýc, rakouský vévoda Jindřich Jasomirgott. Adalbert tedy předal císaři světskou vládu nad arcibiskupstvím.⁶⁶ Předal mu regálie, veškerý majetek, desátky – jemu zůstala duchovní správa arcibiskupství. Tento krok vyvolal na straně protivníka překvapení. Vzhledem k pevnému odporu předchozích arcibiskupů nikdo nečekal tak snadné postoupení práv nad arcibiskupstvím. Hovořilo se i o zradě.⁶⁷

Adalbert zůstal vrchním duchovním v salcburské arcidiecézi, jenž neměl žádné právo spravovat její majetky. Je možné uvažovat minimálně o třech důvodech, proč se takto rozhodl. Velký byl nátlak ministeriálů, kterému musel čelit. Ti měli nejvíce co ztratit. Spor se táhl již léta a rozladění z něj na obou stranách rostlo. Nyní navíc byla hrozba ztráty majetku reálnější než v době předchozí. Nejen, že jejich kalkulace selhaly, neboť k arcibiskupovi nebyl císař díky příbuzenským vztahům shovívavější, ale navíc je syn českého krále nedokázal zcela přesvědčit o tom, že je schopný náležitě zastávat tento úřad. Počáteční naděje ustupovaly do pozadí a obava z císaře se stupňovala. Pokud chtěli spor ukončit, nebo alespoň udržet na diplomatickém poli, bylo pro ně logické podpořit císařovy požadavky a doufat v brzké kompromisní řešení ohledně otázky arcibiskupského úřadu. Adalbert sám mohl snad věřit, že pokud vyhoví požadavkům a předá světské panování císaři, prokáže tím snahu o smír a Barbarossa ho vezme na milost. Poněkud vznešeněji by pak vyznívala možnost Adalbertova čistě duchovního pohledu na věc. Tedy že ovlivněn reformním proudem se dobrovolně vzdal světských statků a zaměřil se pouze na duchovní správu.⁶⁸ Fakticky tento překvapivý krok zajistil arcibiskupovi a jeho věrným čas. Císař nepřistoupil k Adalbertovu sesazení a ten tak získal prostor pro upevňování své pozice a další vyjednávání.

3.3 Vyjednávání

Poté, co se Adalbert vzdal temporálií, byl nucen opustit Salcburk a zdržovat se na jiných statcích své diecéze. Nějaký čas pobýval v Admontu, dalším útočištěm se mu pak stal klášter Vorau.⁶⁹ Císař, který nyní disponoval veškerými statky arcibiskupství, přijel opět do Salcburku v únoru 1170. Sem za ním dorazilo i mnoho ministeriálů, neboť jsou uváděni

⁶⁶ Dopis salcburského kléru papeži, in: MGH AB, s. 162.

⁶⁷ *Historia calamitatum ecclesiae Salizburgensis*, in: PEZ, B. *Thesaurus Anecdotorum Novissimus II.*, Augsburg 1721, s. 206.

⁶⁸ Srov. GÖRICH, K. *Die Ehre Friedrich Barbarossa*, s. 83.

⁶⁹ SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich...*, Wien 1865, s. 82.

jako svědci na darovací listině pro klášter v Reichenhallu.⁷⁰ V březnu, po přesunu do Freisingu, vydal císař listinu pro biskupství v Gurku, v níž biskupu a kapitule daruje všechny doly a saliny nacházející se na jejich území.⁷¹ Postavení biskupa Jindřicha z Gurku navíc nabylo na důležitosti, neboť jako generálnímu vikáři salcburského arcibiskupa mu v jeho nepřítomnosti příslušelo duchovní vedení arcidiecéze. Klérus samotný byl rozdělen. Část zůstala věrná Adalbertovi, ale část se přikláněla na stranu císaře. Barbarossa se snažil získat si přízeň těch, co mu nebyli nakloněni právě prostřednictvím darovacích listin. Týkalo se to třeba výše uvedeného kláštera v Reichenhallu či klášterů St. Lambrecht nebo St. Paul.⁷² Kromě císaře vydával darovací listiny i salcburský arcibiskup.⁷³ Ten sice odevzdal temporálie, nicméně ani to mu nebránilo v dalším světském úřadování. V rámci svého duchovního úřadu pak arcibiskup ve Fischau vysvětil 30 kleriků z Klosterneuburgu.⁷⁴ Měl i pravomoc zbavovat schizmatiky klatby.⁷⁵

Barbarossa zatím Adalberta nesesadil, ale vyjednával s klérem o možnosti nové volby arcibiskupa. Nakonec pevně stanovil datum konání dvorského sněmu, na němž se tato otázka měla řešit, na 9. listopadu 1170 do Glosaru. Jedna část kléru by byla ochotná císařovu přání vyhovět, ta druhá, reformní, stála pevně za Adalbertem, který stále měl plnou podporu papeže Alexandra III. V reakci na nastalou situaci vznikl dopis Jindřicha z Gurku a dalších prelátů k Alexandru III. Líčí v něm nesnáze, jež nastaly po předání regálií císaři a žádají papeže o radu jak dále postupovat. Stěžují si na množství propůjčených arcibiskupských statků Adalbertem a na horentní sumu, kterou měl údajně Barbarossovi slíbit v případě, že mu předá arcibiskupství a udělí regálie.⁷⁶ Snažili se tak poukázat na poškozování arcibiskupství a dosáhnout požehnání pro jednání s císařem. Alexandr zůstal stát při Adalbertovi a v lednu 1171 vyzval českého krále Vladislava, aby podpořil svého syna v konfliktu o salcburské arcibiskupství. Stejnou výzvu pak zopakoval v březnu i Adalbertovu strýci, rakouskému

⁷⁰ RAS, s. 119. Regesta Imperii IV., 2,3, č. 1868 [online] [cit. 15. 4. 2014] Dostupné z: http://www.regesta-imperii.de/id/1170-02-22_1_0_4_2_3_93_1868

⁷¹ JAKSCH, A. (Ed.) *Monumenta historica ducatus Carinthiae I.*, Klagenfurt 1896, s. 202.

⁷² RI IV., 2,3, č. 1868 [online] [cit. 15. 4. 2014] Dostupné z: http://www.regesta-imperii.de/id/1170-02-22_1_0_4_2_3_93_1868. RI IV., 2,3, č. 1871 [online] [cit. 15. 4. 2014] Dostupné z: http://www.regesta-imperii.de/id/1170-03-03_1_0_4_2_3_96_1871. JAKSCH, A. (Ed.) *Monumenta historica ducatus Carinthiae III.*, Klagenfurt 1904, s. 428. Srov. DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 290.

⁷³ SU, s. 551.

⁷⁴ RAS, s. 121. Continuatio Claustro-neoburgensis Tertia, in: PERTZ, G. H. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores IX.*, Hannoverae 1851, s. 616, 630.

⁷⁵ RAS, s. 117.

⁷⁶ Dopis salcburského kléru papeži, in: MGH AB, s. 161.

vévodovi Jindřichu Jasomirgottovi.⁷⁷ Adalbert sám byl s Alexandrem III. v těsném kontaktu. Dopisy k papežskému stolci zasílal v poměrně krátkých intervalech.⁷⁸

V létě 1171 se vracel magdeburský arcibiskup Wichman z Rakouska a při své cestě navštívil českého krále. Vladislav ho prosil o přímluvu za svého syna, který byl v tu dobu v Čechách též přítomný, u císaře. Wichman jeho přání vyhověl a přimluvil se za salcburského metropolitu ve svém dopise císaři.⁷⁹ Není známo, jak Barbarossa reagoval, zda vstřícně či odmítavě, stejně tak se neví, zda se Adalbert se svým otcem nakonec účastnili sněmu v Glosaru. Jisté je, že zde nepadlo konečné řešení v salcburské otázce. Během podzimu 1171 a zimy 1172 probíhala jednání mezi císařem a českým králem, jejichž výsledkem byla tajná smlouva obsahující podmínky, za jakých by byl Barbarossa ochoten ponechat Vladislavova syna arcibiskupem a udělit mu regálie.

Další sněm se konal 20. února 1172 v Salcburku. Byli zde biskupové z Brixenu, Řezna a Gurku, nikoli však Adalbert. Císař je postavil před rozhodnutí zvolit nového metropolitu, nebo přijmout jím dosazeného člověka. Pro ty, co by se stále ještě zastávali dosavadního arcibiskupa, měl „překvapení“ – nechal přečíst smlouvu, kterou uzavřel s českým králem. Vladislav se v ní zavazoval, že bude císaři vyplacena velmi vysoká peněžní suma, jeho syn spálí pallium zasláné Alexandrem III., a konečně že se odkloní od papežské strany a přidá na stranu císařskou.⁸⁰ V této napjaté situaci byly ještě přečteny dva dopisy od Alexandra III. určené salcburskému kléru. Ty však měly obecný charakter a nebylo z nich možno vyvozovat nějaké závěry.

V době těchto událostí se Adalbert nacházel v Reichersbergu.⁸¹ Po té, co ho zastihly zprávy o daných událostech, se přiblížil k Salcburku. Od císaře obdržel glejt a nabídku, že se může buď podřídit knížecímu soudu, co právě zasedá v Salcburku nebo si dle své libosti vyvolit soud jiný. Adalbert se rozhodl pro jiný, což měl stvrdit přísahou a podpisem smlouvy. Když mu byla odpoledne listina přinesena, couvl a vzal si čas na rozmyšlenou do dalšího rána. Zprostředkovatelům těchto úmluv se zajisté nelíbilo,

⁷⁷ CDB I., č. 258, 259, s. 228.

⁷⁸ SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich...*, s. 98.

⁷⁹ Dopis Wichmanna císaři, in: MGH AB, s. 157.

⁸⁰ Domnívám se, že pokud toužil Adalbert získat zpět své arcibiskupství a to i za nepřiměřeně vysokou cenu peněz, s dalšími body smlouvy srozuměn nebyl a pravděpodobně o nich ani nevěděl. Jisté by byl ochoten učinit pro zachování si svého úřadu ledacos, přesto z pramenů vyplývá jeho kontinuální příklon k Alexandru III. Rozhodně pokud uvážím vzájemnou písemnou komunikaci, s papežem byla pravidelná a celkem častá, s císařem v podstatě žádná. Navíc veškeré rozhovory s císařem se odehrávaly přes Vladislava, u něhož lze naopak pozorovat jednoznačný příklon k císaři. Navíc Vladislav musel vyjít císaři vstříc, neboť nebyl již nejmladší a začínala ho trápit nástupnická otázka v českých zemích. O tomto jednání Adalbert zřejmě věděl a možná i toužil, jak se vyjádřil Wichmann ve svém dopisu císaři (MGH AB, s. 157.), vzdát císaři čest, přesto se mi jeho souhlas se vzniklou smlouvou zdá za daných podmínek nemožný.

⁸¹ RSA, s. 123.

že Adalbert podepsání listiny odkládá. Následujícího rána je ale čekalo mnohem větší rozladění, protože Adalbert přes noc uprchl.⁸² Císař požadoval okamžitou volbu nového arcibiskupa, která byla nakonec odložena na 24. června 1172. Veškerý kontakt s Adalbertem byl přísně zapovězen. Klérus se okamžitě obrátil na Alexandra III. a ve svých dopisech vylíčil nastalou situaci. Adalbert učinil to samé. Kléru se nakonec od Alexandra sice dostalo utěšujících slov, na druhou stranu se dočkal i kritiky. Alexander přikázal bezpodmínečné uznání a věrnost dosavadnímu arcibiskupovi.⁸³ Zda se sněm na sv. Jana uskutečnil, není známo. Pokud ano, ani zde ještě nepadlo konečné rozhodnutí v salcburské otázce.

Adalbertovy vztahy v rámci arcidiecéze se rok od roku zhoršovaly. Nové příznivce si nezískával, ale ty staré ztrácel. Podporoval ho především nižší klérus, kdežto ten vyšší se od něj odkláněl. Neznamená to, že by se salcburské arcibiskupství přidalo na císařskou stranu, stále zde zůstává jednoznačný příklon ke straně papežské, o čemž svědčí i jejich komunikace s Alexandrem III. Dopisy, v nichž klérus prosí Alexandra o radu, prozrazují nespokojenost s nastalou situací a cíl zbavit se Adalberta jako arcibiskupa. Aby to však mohli bez výčitek provést, bylo pro ně rozhodující dosáhnout v té věci papežského souhlasu. Nechtěli, aby se spor s císařem prohluboval a snažili se o stabilizaci situace. Odstranění Adalberta se zdá být hlavním cílem i pro císaře, který primárně nesměřoval svůj hněv proti celému arcibiskupství, nýbrž právě proti danému arcibiskupovi. Dokonce kléru ani nebránil v komunikaci s Alexandrem III. Další muž, jenž neměl Adalberta zrovna v oblíbě, byl papežský legát Konrád z Wittelsbachu.⁸⁴ Konrád byl dosazen roku 1161 na arcibiskupský stolec v Mohuči za císařovy podpory. Barbarossa spoléhal na loajalitu rodu Wittelsbachů, nicméně Konrád se brzy připojil k táboru přívrženců Alexandra a roku 1165 odešel z arcibiskupství v Mohuči k papežské kurii. Stal se kardinál-biskupem v Sabině a papežským legátem pro Bavorsko.⁸⁵ Předal v roce 1169 Adalbertovi pallium, ale nový arcibiskup si jeho sympatie rozhodně nezískal. Spíše se vůči němu dostal do opozice. Vidíme to například na Konrádově podpoře Gurku. Právě Jindřich z Gurku byl jedním z hlavních strůjců politiky vyjednávání s císařem, ve snaze udržet se na papežské straně, ale odstranit Adalberta z arcibiskupského stolce. Poté, co Adalbert vydal arcibiskupské statky do císařových rukou, Konrád jednoznačně podporoval snahu Jindřicha z Gurku, kterého na rozdíl od mladého arcibiskupa považoval za schopného muže, o rozšíření územního vlivu gurckého biskupství

⁸² DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 292.

⁸³ RAS, s. 123.

⁸⁴ Legátem pro Bavorsko byl v letech 1169-1171 a 1173-1177.

⁸⁵ ORTNER, F. *Salzburgs Bischöfe in der Geschichte des Landes (606 – 2005)*, Frankfurt am Main 2005, s. 29.

v rámci salcburské arcidiecéze.⁸⁶ Šlo mu vyloženě o oslabení vlivu arcibiskupa a Jindřicha vnímal jako přijatelnou alternativu. Rozhodně se zde nejednalo o snahu dlouhodobě posílit Gurk a jeho pravomoci v rámci arcidiecéze. V letech svého působení na arcibiskupském stolci v Salcburku v letech 1177–1183 tyto snahy totiž rozhodně nepodporoval, naopak udržení si svrchovaných práv nad Gurkem představovalo jeden z hlavních úkolů.⁸⁷ Gurk nakonec zůstal pouze s dílčími změnami v rozsahu, který získal roku 1131 za Konráda I. až do novověku.⁸⁸

Zajímavá situace byla také v Pasově, kde se kanovníci bez porady s papežem Alexandrem III. rozhodli vyhovět přání císaře a sesadit dosavadního biskupa Alba. Nově zvoleným byl s císařským souhlasem Jindřich z Bergu, který v roce 1172 rezignoval.⁸⁹ Další volba padla na jeho bratra Diepolda. Ten opět dosedl na biskupský stolec v Pasově s císařovým požehnáním. Bylo nutné provést svěcení, a to jak biskupské, tak kněžské. O letnicích roku 1172 se uskutečnilo nižší svěcení, jež provedl Jindřich z Gurku. Svěcení biskupské přijal Diepold na podzim téhož roku z rukou biskupů z Řezna, Freisingu a Brixenu. Vyšší svěcení proběhlo se souhlasem Adalberta, i se svolením papeže. Po dlouhé době byl Diepold biskup uznaný papežem i císařem. Bez problémů obdržel jak regálie, tak temporálie a konečně disponoval veškerými právy.⁹⁰ Zcela jiná situace nastala po lednovém úmrtí Jindřicha, biskupa z Brixenu, kdy po něm do úřadu nastoupil Richer z Hohenburgu.⁹¹ Ten byl vysvěcen 26. května 1174 Jindřichem z Gurku na říšském sněmu v Řezně navzdory výslovnému zákazu Adalberta.⁹²

Říšský sněm v Řezně zahájený císařem 26. května 1174 byl však dějištěm závažnějších událostí, než bylo vysvěcení nového biskupa z Brixenu. Dorazila sem většina říšských knížat, sufragánní biskupové salcburské arcidiecéze, s výjimkou Alberta z Freisingu, i salcburští ministeriálové. V doprovodu svého strýce Jindřicha Jasomirgotta dorazil také Adalbert. Následujícího dne pověřil císař Richera vynesemím rozsudku nad salcburským arcibiskupem. Adalbert byl sesazen a k tomuto Barbarossovu rozhodnutí se přidala všechna přítomná říšská knížata, s výjimkou Jindřicha Jasomirgotta. Přítomný salcburský klérus zvolil novým arcibiskupem Jindřicha z Berchtesgadenu, který byl se souhlasem císaře i knížat ihned

⁸⁶ OHNSORGE, W. *Päpstliche und gegenpäpstliche...*, s. 46.

⁸⁷ DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs: Stadt und Land*, Salzburg 1981, s. 298.

⁸⁸ ORTNER, F. *Das Erzbistum Salzburg in seiner Geschichte 2. Mittelalter: Missionszentrum und Kulturträger*, Strasbourg 1995, s. 21.

⁸⁹ Okolnosti jeho rezignace nejsou známy.

⁹⁰ SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich...*, s. 108.

⁹¹ RAS, s. 124.

⁹² OHNSORGE, W. *Päpstliche und gegenpäpstliche Legaten...*, s. 54.

intronizován. Barbarossa mu propůjčil regálie a slavnostně předal zpátky světské vedení arcibiskupství. Knížata i šlechta složili Jindřichovi přísahu věrnosti a přijaly od něj léna.⁹³

Ani tento krok neznamenal odklon salcburského kléru od papeže. Jindřich z Berchtesgadenu patřil též k přívržencům Alexandra III., stále tady zůstávala naděje, že se nově zvolený arcibiskup dočká uznání nejen ze strany císařské, ale i ze strany papežské. V jeho rukou by se opět spojila duchovní i světská práva nad arcibiskupstvím. Naděje se nestala skutečností a místo toho propuklo schizma, které trvalo až do roku 1177. Adalbert se nehodlal svého postu vzdát a okamžitě v dopise obrátil na Alexandra III.⁹⁴ Papež prohlásil volbu Jindřicha za neplatnou a rozkázal prelátům i biskupům opět uznat Adalberta právoplatným arcibiskupem. Pověřil dokonce svého legáta Konráda z Wittelsbachu, aby Adalbertovi opět dopomohl k všeobecnému uznání v salcburské arcidiecézi.⁹⁵ Netřeba zdůrazňovat, že do toho se Konrádovi rozhodně nechtělo. Adalbert se pokusil ovládnout Salcburk ozbrojeným výpadem vojska, které si mohl najmout díky udělování salcburských církevních sídel. Jindřich z Berchtesgadenu jeho útok ale odrazil a zahnal ho do hor.⁹⁶

Adalbert potřeboval místo, na němž by mohl přebývat. V Čechách, kde zřejmě dlel v předchozí době,⁹⁷ totiž nastala změna poměrů. Vliv českého krále Vladislava na císaře se zmenšil. Již jeho vyjednávání o Adalbertově osudu v arcibiskupství Salcburk nedosáhlo kýženého výsledku. Podobně i jeho pokus zajistit nástupnictví na českém trůně svému nejstaršímu synovi Fridrichovi se nesetkalo s úspěchem. Přesto, že zvolil neotřelou metodu a roku 1173 ve prospěch svého syna rezignoval, se situace vyvinula pro Vladislava a jeho syna nepříznivě. Nevole českých velmožů k tomuto postupu dala Barbarossovi záminku k zásahu do českých poměrů. Odejmul Čechy Fridrichovi a udělil je jeho strýci Oldřichovi. Na trůn nakonec dosedl Oldřichův bratr Soběslav, každopádně se k moci dostala soběslavská větev Přemyslovců. Vladislav sám dožil na statcích své manželky Judity v Durynsku, kde zemřel 18. ledna 1174.⁹⁸ Za této situace se Adalbert prozatím do své rodné země neodebral. Uchýlil se do Freisachu pod ochranu vévody Hermanna Korutanského. Roli v přijetí Adalberta vévodou mohly hrát příbuzenské vztahy. Hermann byl nejprve spřízněn přímo s rodem Přemyslovců, vzal si sestru Soběslava II., Marii.⁹⁹ Podruhé se oženil roku 1173 s dcerou Jindřicha Jasomirgotta, Agnes.¹⁰⁰ Hermann měl za ženu Adalbertovu sestřenicí.

⁹³ CHMP, in: MGH SS XVII., s. 498. RAS, s. 124-125. DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 293.

⁹⁴ CHMP, in: MGH SS XVII., s. 499.

⁹⁵ Dopis papeže Konrádovi z Wittelsbachu, in: MGH AB, 209.

⁹⁶ CHMP, in: MGH SS XVII., s. 501. RAS, s. 126.

⁹⁷ Dopis Wichmanna císaři, in: MGH AB, s. 157.

⁹⁸ VDZKČ I., s. 621-623.

⁹⁹ Hermann byl Mariin druhý manžel. Nejprve byla provdána za Leopolda IV. Babenberského. Viz výše.

¹⁰⁰ JAKSCH, A. *Geschichte Kärntens bis 1335*, svazek I., Klagenfurt 1928, s. 305.

Rakouský vévoda Jindřich Adalberta stále podporoval a jistě měl vliv i na svého zetě. Císař se snažil Hermannu přimět, aby Adalberta ze země vypudil.¹⁰¹

Když na podzim roku 1174 zemřel biskup Jindřich z Gurku, byl na jeho místo zvolen probošt Roman. Volba se odehrála bez ohledu na právo salcburského arcibiskupa biskupa jmenovat biskupy z Gurku. Roman však byl uznán Alexandrem III. a vysvěcen Ulrichem z Aquileie, Adalbertovi tedy nezbývalo nic jiného než tento projev nezávislosti Gurku přijmout a Romana schválit.¹⁰² Přívrženci Jindřicha z Berchtesgadenu se snažili na papeže zapůsobit v jeho prospěch. Byl mezi nimi i legát Konrád z Wittelsbachu. Alexander se rozhodl prošetřit nařčení Adalberta a též Jindřicha. Aby dosáhl nezávislého posudku, pověřil tím svého legáta v Uhrách kardinála biskupa Gualteria z Albana.¹⁰³ Walter měl nejprve cestovat na německé území, pokud by mu byl dán glejt a zaručeno bezpečí. Glejt mu sice přislíben byl, ale nebyla mu poskytnuta žádná další dostatečná záruka pro bezpečnou cestu. Nakonec se po svolení Bély III. rozhodl pro řešení salcburské záležitosti na uherské půdě. Jako místo konání byl zvolen Ráb. Ottokar Štýrský se po rozhovorech s uherským králem zavázal k organizaci setkání v Rábu, na nějž oba arcibiskupové obdrželi pozvání. 1. srpna 1176 dorazil s četným doprovodem tvořeným opaty, probošty a převory Adalbert, aby se před Walterem ospravedlnil. Jindřich z Berchtesgadenu nejen že nedorazil, ale nedal o sobě ani vědět.¹⁰⁴ Po rozhovorech Walter shledal, že Adalbert je právoplatným arcibiskupem, už díky své dlouhodobé věrnosti. Radil papeži stát pevně za Adalbertem a jeho protivníky potrestat.¹⁰⁵ Další dopisy adresoval salcburskému kléru¹⁰⁶ a sufragánním biskupům.¹⁰⁷ Adalbert byl podpořen a naděje, že se bude moci do Salcburku vrátit, stále trvala. Jeho budoucnost však neležela v rukou Waltera z Albana, jak se mohl domnívat, ale závisela na novém rozložení sil v císařském a papežském táboře. Situace se se změnila a protivníky čekalo vyjednávání

3.4 Benátský mír

Zatímco se Adalbert pokoušel udržet si své postavení, probíhaly v Itálii přípravy na mírové vyjednávání mezi papežem a císařem. Na jaře 1176 opětovně probíhaly boje mezi

¹⁰¹ Dopis císaře Hermannu Korutanskému, CDB I., s. 237.

¹⁰² MHDC I., s. 220.

¹⁰³ Dopis Alexandra III. Gualteriovi z Albana, in: BRACKMANN, A. *Germania pontificia I.*, Berolini 1911, s. 37.

¹⁰⁴ Srov. OHNSORGE, W. *Päpstliche und gegenpäpstliche Legaten...*, s. 61-63.

¹⁰⁵ CHMP, in: MGH SS XVII., s. 501.

¹⁰⁶ Dopis Alexandra III. salcburskému kléru, in: GP I., s. 37.

¹⁰⁷ Dopis Alexandra III. sufragánním biskupům, in: GP I., s. 38. Tento dopis se ztratil.

Barbarossou a ligou lombardských měst.¹⁰⁸ Bitva u Legnana, která se odehrála 29. května, se ukázala jako rozhodující. Císař si uvědomil, že vojenskou silou v severní Itálii pravděpodobně nic nezmůže a rozhodl se zahájit s ligou vyjednávání. Mírové rozhovory probíhaly na několika různých místech zároveň. Barbarossa byl ochoten přijmout třeba mírový návrh konzulů z Cremony, který vznikl někdy na přelomu června a července. Ten mimo jiné obsahoval i požadavek, aby císař lize garantoval budoucí existenci města Alessandrie.¹⁰⁹ Alessandrie byla císařovi trnem v oku. Založením tohoto města byla totiž pomínuta císařská práva v dané oblasti. Navíc už její jméno dávalo ostentativně najevo příklon k papeži Alexandru III. Císař byl i přes tuto podmínku připraven návrh akceptovat. Lombardská města návrh buď ignorovala, nebo ho rovnou odmítala.¹¹⁰ Přístup lombardských měst byl možná důsledkem předchozí zkušenosti. Mírová jednání mezi nimi a císařem probíhala již předchozího roku. Výsledkem byla mírová smlouva z Montebella. Ačkoli císař udělal vstřícný krok a souhlasil do budoucna s vyjednáváním s papežskou kurií, nebyla jinak smlouva pro lombardská města až tak vstřícná.¹¹¹ Navíc tehdy císař ještě požadoval zničení města Alessandrie. Mír z Montebella neuspokojil ani jednu ze znesvářených stran. V případě nové dohody císaře a ligy se dal očekávat obdobný výsledek. Barbarossa se proto raději rozhodl pro vyjednávání s papežskou kurií. První kontakt snad měl navázat Dietrich ze Silve-Bénite a umožnit vyjednávání nezávislé na lombardských městech.¹¹² K rozhovorům došlo na podzim. Císaře zastupovali čtyři muži. Na počátku října dorazili ke kurii Wichmann z Magdeburku, Konrád z Wormsu a císařský pronotář Arduin. Nejprve se vedly předběžné rozhovory v Tivoli a situace tentokrát vypadala slibně. Papež se rozhodl k osobnímu setkání s poselstvem. Císař s tímto postupem souhlasil pod podmínkou, že se setkání s Alexandrem zúčastní také říšský kancléř, jenž byl zároveň mohučským arcibiskupem, Christian z Buchu. Jednání začalo 21. října 1176 v Anagni.¹¹³ Za papežskou stranu byla jednáním pověřena skupina kardinálů. Jejich jména ani počet není znám.¹¹⁴ Výsledkem se nakonec stala předběžná mírová smlouva z Anagni – Pactum Anagninum. Její obsah lze rozdělit do šesti tematických skupin,¹¹⁵ obsah smlouvy se v podstatě shoduje s následnými závěry

¹⁰⁸ K této problematice GÖRICH, K. *Die Ehre Friedrich Barbarossa*.

¹⁰⁹ OPLL, F. *Friedrich Barbarossa císař a rytíř*, Praha 2001, s. 122.

¹¹⁰ LAUDAGE, J. *Alexander III. und Friedrich Barbarossa*, Köln 1997, s. 202.

¹¹¹ LAUDAGE, J. *Alexander III. und Friedrich Barbarossa*, s. 199.

¹¹² OPLL, F., *Friedrich Barbarossa císař a rytíř*, s. 126.

¹¹³ GEORGI W. Wichmann, Christian, Philipp und Konrad: Die >Friedensmacher< von Venedig?, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel*, Stuttgart 2002, s. 70-71.

¹¹⁴ KEHR, P. Der Vertrag von Anagni im Jahre 1176, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, Hanover 1888, sv. 13., s. 92.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 95.

z Benátek.¹¹⁶ Nicméně tato předběžná smlouva byla pro církev příznivější, než ta konečná.¹¹⁷ Rozhovory pokračovaly od jara následujícího roku. Jako hlavní jednatele lze opět označit čtyři muže, složení téměř jako předtím, pouze s jednou personální změnou. Místo Konráda z Wormsu převzal Filip z Kolína. Na rozdíl od předchozího jednání, kde byl hlavním mužem za císařskou stranu Wichmann z Magdeburku, známý i papeži svou dlouhodobou snahou o znovusjednocení církve, zde jako hlavního zprostředkovatele vidíme mohučského biskupa Christiana. Příčinou bylo prodiskutování problémů týkajících se Lombardie a Sicílie, pro jejichž řešení nebylo povolanejšího člověka, než právě německého kancléře.¹¹⁸ Návrh obsahoval patnáctiletý mír se Sicílií a šest let dlouhé příměří s lombardskými městy. Takové vyhlídky se císaři zrovna nezamlouvaly a zdráhal se je přijmout. Christian ho postavil před jednoduchou volbu – buď výsledky jednání přijme, nebo jednatele uzavřou mír s Alexandrem III. bez něj. Barbarossovi nezbylo nic jiného, než s těmito závěry souhlasit.¹¹⁹ Smlouva byla nakonec podepsána 22. července v Chioggii. Je třeba zvážit, kdo z jednání vyšel jako vítěz. Jednoznačnou převahu z Anagni církev sice ztratila, přesto papež rozhodně nebyl poražený.¹²⁰ Weinfurter uvádí, že jako praví vítězové z toho vyšli duchovní říšská knížata.¹²¹

V Benátkách se rozhodlo i o dalším osudu Adalberta. Součástí jednání byly i dohody o arcibiskupstvích, která byla obsazena příznivci jedné či druhé strany. Nutné bylo najít v těchto případech shodu. Buď papež či císař musel být ochoten uznat kandidáta druhé strany, samozřejmě v případě, že se před ním náležitě pokořil, nebo byl post uvolněn pro nového člověka, vyhovujícího oběma stranám. Benátský mír, respektive smlouva z Chioggi, obsahuje několik bodů týkajících se arcibiskupství a biskupství. Zástupci císařské strany si samozřejmě nezapomněli pojistit své vlastní úřady. Potvrzení Christiana pro stolec v Mohuči a Filipa pro stolec v Kolíně obsahuje článek č. 12¹²² Benátského míru. S uznáním

¹¹⁶ LAUDAGE, J. *Alexander III. und Friedrich Barbarossa*, Köln 1997, s. 203.

¹¹⁷ KEHR, P. Der Vertrag von Anagni im Jahre 1176, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, Hanover 1888, sv. 13., s. 100.

¹¹⁸ GEORGI W. Wichmann, Christian, Philipp und Konrad, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel*, s. 78.

¹¹⁹ WEINFURTER, S. Venedig 1177 – Wende der Barbarossa-Zeit?, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel*, s. 13.

¹²⁰ BECKER, H. - J. *Der Friede von Venedig im Jahre 1177 und die Entstehung der Papstkirche*, in: DILCHER, G. – QUAGLIONI, D. (Eds.), *Gli inizi del diritto pubblico = Die Anfänge des öffentlichen Rechts*, Berlin 2007, s. 267.

¹²¹ WEINFURTER, S. Venedig 1177 – Wende der Barbarossa-Zeit?, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel*, s. 19. Více k této problematice: LAUDAGE, J. *Gewinner und Verlierer des Friedens von Venedig*, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel*.

¹²² Latinská verze (APPELT, H. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica, Diplomata*, svazek 10, část 3, Hannover 1985, s. 202 – 206.) neobsahuje číslování, zde vycházím z anglického přepisu univerzity Yale; *The Peace of Venice 1177* [online]. [cit. 20. 4. 2014] Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/venice.asp>

Christiana Alexandrem III. je spojen akt, kdy říšský kancléř uznává jeho svrchovanost a dává zřetelně najevo odklon od schizmatických papežů: Christian vlastnoručně spálil pallium obdržené od Paschala III.¹²³ Stejný článek je důležitý i pro otázku salcburského arcibiskupství, ačkoli v něm přímo o Salcburku není nic řečeno. Konrádovi z Wittelsbachu, jenž byl mohučským arcibiskupem uprchlým pod ochranu Alexandra III., se díky potvrzení Christiana rozplynula naděje na navrácení Mohuče. Z toho důvodu je ve zmíněném bodě přislíbeno, že dostane první uvolněné říšské arcibiskupství.¹²⁴ Salcburku se přímo týká bod 16. Nejedná se o otázku arcibiskupství, ale o navrácení statků.¹²⁵ Otázka schismatu, které v Salcburku nastalo po roce 1174, není součástí Benátské smlouvy. Rozhovory o tomto problému proběhly až počátkem srpna, zřejmě přímo mezi císařem a papežem. Adalbert se stále snažil zapůsobit na papeže ve svůj prospěch, připomínal mu svoji věrnost a prosil ho o podporu.¹²⁶ Alexandr ho pozval do Benátek, kam Adalbert dorazil.¹²⁷ Možná papež byl ochoten salcburského arcibiskupa podpořit i tentokrát, ale prioritou nyní i do budoucna bylo vycházet s císařem. Pro Barbarossu byl Adalbert neakceptovatelný a 9. srpna 1177 byl po dohodě císaře a papeže sesazen.¹²⁸ Jako odůvodnění postupu ze strany papeže posloužilo Adalbertovo vysvěcení ještě před převzetím pallia. Vzhledem k tomu, že to v předchozích letech nebylo považováno za překážku, vyloženě se zde jedná o záměrné vyhledání záminky pro sesazení. Stejný osud potkal i jeho protivníka Jindřicha z Berchtesgadenu. Arcibiskupský stolec v Salcburku se uvolnil a mohl na něj dosednout Konrád z Wittelsbachu. Kompromisní kandidát, s nímž ochotně souhlasily obě strany.

¹²³ GÖRICH, K. *Die Ehre Friedrich Barbarossa*, Darmstadt 2001, s. 86.

¹²⁴ Benátský mír, in: MGH D, s. 202 – 206. *The Peace of Venice 1177*, [online] [cit. 20. 4. 2014] Dostupné z: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/venice.asp>

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Adalbertův dopis papeži, in: MGH AB, s. 196.

¹²⁷ RAS, s. 127.

¹²⁸ RAS, s. 127.

4. Druhé arcibiskupské období

4.1 Proboštství

Po dosazení nového arcibiskupa na salcburský stolec neměl Adalbert dobré vyhlídky. Zatímco jeho bývalý protivník Jindřich z Berchtesgadenu se přesunul do biskupství v Brixenu, Adalbert nezískal žádný jiný vysoký církevní úřad. Nejprve se uchýlil k aquilejskému patriarchovi Ulrichovi.¹²⁹ O Adalbertově činnosti v daném období nejsou žádné záznamy. Jak dlouho u Ulricha setrval, se neví. Pokud neodešel dříve, byl jeho pobyt ukončen Ulrichovou smrtí v roce 1181.

Adalbert se nakonec navrátil do českých zemí. Panovníkem byl od roku 1178 jeho starší bratr Fridrich a vladislavská větev přemyslovského rodu nabyla v Čechách opět převahy.¹³⁰ Adalbert se stal proboštem kolegiální kapituly v Mělníce. Bližší záznamy k jeho nastolení v Mělníce chybí. Nejpozději se mohl stát proboštem v roce 1182, ale nejspíš k tomu došlo již dříve. Není vyloučeno, že se tak dokonce stalo už v době před benátským mírem, za vlády knížete Soběslava.¹³¹ Zdá se, že Soběslav II. k synům svého předchůdce nechoval nenávist. Nijak se jim nemstil a Adalbertovi, poté co byl císařem sesazen z arcibiskupského stolce, snad dopomohl k získání jistých příjmů, plynoucích z proboštského úřadu v Mělníce. Adalbert tedy mohl být držitelem mělnického proboštství už od roku 1175. Důkaz bývá hledán v listině, ve které císař Soběslavovi přikazuje navrátit proboštství zpět do rukou Jeronýma, jemuž bylo odňato.¹³² Komu musel Jeroným ustoupit, však listina nezmiňuje. Pro další léta není doložen žádný probošt, až na počátku let osmdesátých Adalbert.

O Adalbertově působení v Čechách se nedochovalo mnoho informací. Nejcenějším zdrojem pro dané období jsou záznamy kronikáře Jarlocha. Díky nim lze Adalbertovu činnost alespoň částečně vysledovat. V době mělnického pobytu se podílel na svěcení kostelů i duchovních. Obzvlášť významné bylo vysvěcení rodově spřízněného Jindřicha Břetislava na jáhna v neděli 13. března 1182. Na Zelený čtvrtek (25. března) byl Jindřich zvolen pražským biskupem a stejného dne měl želivský opat Gotšalk na Strahově kázání, při němž byl přítomen i Adalbert. Účastnil se zřejmě i samotné volby Jindřicha. Ve stejném roce dne 26. dubna proběhlo druhé vysvěcení klášterního kostela na Strahově. Důvodem byla jeho přestavba, během níž měl být posunut hlavní oltář a vyvýšen kůr.

¹²⁹ Ulrichův dopis představenému kláštera v Reitenbuchu, CDB I., s. 249.

¹³⁰ ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, s. 315.

¹³¹ Viz výše.

¹³² Dopis císaře Soběslavovi, CDB I., č. 277.

Vysvětil ho Adalbert a kázání opět pronesl želivský opat Gotšalk.¹³³ Adalbert mohl působit v českých zemích také jako papežský legát.¹³⁴ Dalo by se tak usuzovat z věty: „A *ačkoli zastával úřad apoštolského legáta, nevyhledával z toho pro sebe žádný prospěch nebo škodu...*“¹³⁵ Domněnku, že byl legátem přímo pro české země, však nelze potvrdit. Jarloch se nezmiňuje výslovně o Čechách a jiné prameny nejsou k dispozici. Adalbert při působení v Čechách nepřestal užívat svého arcibiskupského titulu.¹³⁶ Z daného období se nedochovala se žádná listina vydaná Adalbertem. Pouze v roce 1183 vystupuje jako svědek na darovací listině jeho bratra Fridricha pro klášter v Plasích.¹³⁷

Dne 25. srpna 1183 zemřel mohučský arcibiskup Christian a stolec v Mohuči se uvolnil. Před Christianem byl jeho držitelem Konrád z Wittelsbachu, který se nyní mohl konečně navrátit do svého úřadu.¹³⁸ Konrádovým odchodem se uprázdnil úřad arcibiskupa v Salcburku. Adalbertovi se tak teoreticky otevřela cesta zpět do salcburského arcibiskupství. Již v roce 1182 měl Adalbert podle kronikáře Jarlocha navštívit tři říšské sněmy.¹³⁹ Jinde není jeho účast na sněmech doložena, ale mohl na nich skutečně být přítomen. Adalbert se jistě snažil udobřit si císaře a zase pro sebe získat vhodný úřad. Na sněmech mohlo mezi císařem a Adalbertem dojít k jednání, nebo alespoň usmíření po předchozích neshodách. O urovnání vztahů s císařem se zajisté zasloužil především jeho bratr Fridrich, který po sesazení z českého knížecího stolce pobýval u císařského dvora a snažil se dostat zpět do císařovy přízně. V jeho prospěch hrály především napjaté vztahy mezi císařem a Soběslavem. Český kníže totiž příliš nedbal císařových přání, což vedlo ke zhoršení vzájemných vztahů.¹⁴⁰ Naproti tomu Fridrich projevoval císaři svoji loajalitu a roku 1178 mu byly Barbarossou uděleny české země v léno. Muselo se tak stát před 14. červnem 1178, neboť k tomuto dni je datována listina pro salcburského arcibiskupa Konráda III., na níž je Fridrich uveden jako svědek pod „*Fridericus dux Boemiae*“.¹⁴¹ Vztahy císaře a vladislavské větve Přemyslovců se na konci sedmdesátých let viditelně zlepšily a lze předpokládat, že se změnil i císařův pohled na Adalberta. Přestal ho vnímat jako muže nepohodlného či potencionálně

¹³³ VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis*, s. 96–100.

¹³⁴ Srov. DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 301.

¹³⁵ VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis*, s. 100.

¹³⁶ Srov. ORTNER F., *Salzburgs Bischöfe in der Geschichte des Landes (606 – 2005)*, s. 29. DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 292.

¹³⁷ Darovací listina knížete Fridricha, CDB I., s. 269.

¹³⁸ Konrád byl kvůli svému příklonu na stranu Alexandra III. z arcibiskupského stolce v Mohuči roku 1165 císařem sesazen a nahrazen Christianem z Buchu. Protože Christin patřil mezi zprostředkovatele Benátského míru, zajistil si pro sebe arcibiskupský úřad v Mohuči i nadále (Viz výše). Teprve jeho úmrtí umožnilo Konrádovi návrat na původní post.

¹³⁹ VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis*, s. 98.

¹⁴⁰ ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, s. 314.

¹⁴¹ SU, s. 572.

nebezpečného pro císařskou politiku. V uplynulých pěti letech se Adalbert projevoval jako rozvážný muž milující klid, a tak císař nebránil jeho znovunastolení v Salcburku.

4.2 Návrat

Dne 19. listopadu 1183 proběhla Adalbertova opětovná slavnostní inthronizace, po níž se navrátil do Salcburku. Tentokrát byl bez problémů uznán papežem i císařem. Adalbert svoji pozici v arcibiskupství rychle upevnil, což se ukázalo při událostech z roku 1184, kdy se jeho bratr Fridrich dostal do konfliktu s Václavem, Přemyslovcem ze soběslavské větve. Když Fridrich odjel k císaři do Mohuče, oblehl Václav Pražský hrad. Fridrich sháněl pomoc v zahraničí a Pražský hrad zatím bránila jeho manželka Alžběta. První pomoc přišla od Adalberta, který vtáhl s vojskem do Čech a za značného plenění postupoval ku Praze. Na pomoc Fridrichovi se chystal i rakouský vévoda. Aby si Adalbert mohl dovolit vojensky zasáhnout ve prospěch svého bratra, musel si v uplynulých měsících získat v Salcburku jistou autoritu a zajistil si loajalitu biskupských leníků. Adalbertův zásah byl účinný, neboť od Václava se pod dojmem těchto událostí odklonili jeho lidé a on sám byl nucen uprchnout ze země.¹⁴²

Na podzim roku 1184 doprovázel Adalbert Barbarossu při jeho posledním italském tažení do Verony, kde došlo k setkání s papežem Luciem III. S Adalbertem přišel i gurcký biskup Dietrich, jehož přítomnost ve Veroně si vyžádalo řešení sporu probíhajícího v rámci jeho biskupství. Po nástupu do arcibiskupského úřadu byl Adalbert konfrontován se snahou o vymanění biskupství v Gurku z vlivu salcburského arcibiskupa. V biskupství se vytvořily dvě skupiny kléru, z nichž jedna z nich usilovala o dosažení nezávislosti a druhá stála při salcburském arcibiskupovi. Konflikt v rámci biskupství Gurk probíhal již od roku 1179. Po smrti Romana II. zvolili ministeriálové a lid za nového biskupa Hermanna z Ortenburku. Stejně jako v předchozím případě¹⁴³ se snažili obejít právo salcburského arcibiskupa na jmenování biskupa Gurku. Od dob poslední volby se však situace změnila. Postavení Konráda III. bylo dostatečně pevné, takže se nehodlal smířit se zásahem do svých práv. Navzdory vykonané volbě jmenoval biskupem Dietricha z Albecku. V následujících letech probíhaly mezi oběma stranami střety, které utichly až v polovině roku 1181. Vítězně z nich vyšel Dietrich a arcibiskupská strana, zatímco Hermann se stáhl.¹⁴⁴ Díky Konrádově pevné ruce a jednoznačné vojenské převaze se podařilo klid udržet až do jeho odchodu v roce 1183. Po výměně osobnostní v arcibiskupském úřadu se část kléru rozhodla, že se ještě

¹⁴² VDZKČ I., s. 654.

¹⁴³ Viz výše.

¹⁴⁴ OBERSTEINER, J. Die Bischöfe von Gurk 1072–1822, Klagenfurt 1996, s. 59–60.

jednou pokusí získat pro biskupství v Gurku nezávislé postavení v rámci arcibiskupství.¹⁴⁵ Na straně Adalberta stál biskup Dietrich a jeho věrní. Podřídil se mu i bývalý biskup protistrany Hermann z Ortenburku. Zástupci obou znesvářených stran dorazili do Verony, kde měla být celá věc ještě jednou náležitě přezkoumána. Císař ani papež prosby o vymanění se z vlivu arcibiskupa nevyslyšeli a Gurk se musel smířit s dosavadním postavením. Ze dne 3. prosince 1184 pochází bula vydaná papežem Luciem III. Stvrzuje v ní salcburskému arcibiskupovi práva nad biskupstvím Gurk a apoštolský vikariát pro provincii Noricum. Mimo jiné rozšiřuje užívání pallia na vypsane dny.¹⁴⁶ Adalbert však opustil Veronu dříve, než byla privilegia stvrzena, již 25. listopadu měl být ve štyrském Dürensteinu, kde se měl setkat s těžce nemocným vévodou Otakarem IV.¹⁴⁷

V roce 1185 zemřel papež Lucius III. Jeho nástupcem se stal milánský arcibiskup Hubert Crivelli jako Urban III. Mezi císařem Fridrichem Barbarossou a papežem se opět schylovalo k otevřenému konfliktu. Důvodem byly události z ledna 1186, kdy se konala svatba Barbarossova syna Jindřicha a Konstancie Sicilské. Při této příležitosti byl Jindřich korunován italským králem.¹⁴⁸ Korunovaci provedl aquilejský patriarcha Gottfried a Urban III. se tím cítil uražen, neboť právo korunovat italské krále náleželo milánskému arcibiskupovi, tedy jemu.¹⁴⁹ Papež si zase vysloužil císařovu nelibost vysvěcením Folmara na arcibiskupa Trevíru. Urban nejenže zasáhl do sporu v trevírském arcibiskupství, ale přímo se svým činem postavil proti rozhodnutí císaře z roku 1183. Barbarossa to považoval za provokaci a nehodlal nechat papežův čin bez odezvy.¹⁵⁰ Na konci listopadu 1186 císař uspořádal sněm v Gelnhausenu, jehož se vedle četných světských i duchovních říšských knížat zúčastnil i Adalbert. Na sněmu se císaři podařilo získat episkopát na svoji stranu a přimět ho, aby zaujal jednoznačně protipapežský postoj. Na straně papeže zůstal pouze Filip z Kolína, jehož vztahy s císařem byly dlouhodobě vypjaté.¹⁵¹ Adalbert se svými sufragány se ujal sestavení dopisu říšského episkopátu kardinálům. Pro samotného papeže sestavil dopis za episkopát Wichmann z Magdeburku. V dopisech vysvětlovali jejich postoj a složité

¹⁴⁵ Roli zde mohly hrát i události z roku 1174. Viz výše.

¹⁴⁶ SU, s. 603.

¹⁴⁷ RAS, s. 144. Srov. JURITSCH, G. *Geschichte der Babenberger und ihrer Länder*, Innsbruck 1894, s. 300. DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 301.

¹⁴⁸ Pravděpodobně se jednalo o korunovaci italským králem. Není to zcela jasné. K tomu více OPLL, F. *Friedrich Barbarossa císař a rytíř*, s. 160.

¹⁴⁹ Urban se svého úřadu milánského arcibiskupa nikdy nevzdal. LAUDAGE, J. *Friedrich Barbarossa (1152–1190)*, Regensburg 2009, s. 314.

¹⁵⁰ OPLL, F., *Friedrich Barbarossa císař a rytíř*, s. 162.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 163.

postavení v nastalé situaci.¹⁵² Mezi říšským episkopátem (respektive císařskou stranou) a papežem nedošlo k žádné rozsáhlejší konfrontaci. Neshody však ukončila až papežova smrt roku 1187. Adalbert, který dříve pevně stál na straně papeže Alexandra III., se nyní rozhodl pro podporu císaře. Je to známka jeho příklonu ke štaufské dynastii. Možná byl ovlivněn svým bratrem Fridrichem a po jeho vzoru se snažil udržet si s císařem dobré vztahy. Jistě měl ještě v živé paměti předchozí rozpory s císařem a nemínil se vrhat do dalšího konfliktu. Je třeba dodat, že podpora štaufské dynastie mu vydržela až do jeho skonu.

O jednoznačném zlepšení vzájemných vztahů vypovídá i to, že se nyní Adalbert častěji vyskytoval v přítomnosti císaře. V únoru 1187 se účastnil říšského sněmu v Řezně, v jehož průběhu se podílel na vysvěcení nově zvoleného řezenského biskupa Konráda. Kromě toho vystupuje jako svědek na několika císařských listinách. Společně se svým bratrem, českým knížetem Fridrichem a bratrancem, pražským biskupem Jindřichem Břetislavem je uveden jako svědek na listině klášter Seitenstetten. Přítomnost tří vysoce postavených členů vladislavské větve přemyslovského rodu svědčí o jejich stálém kontaktu. Rozhodně lze shodně u všech tří spatřit příklon k císaři a podporu jeho politiky. Adalbert je uveden jako svědek ještě v jedné císařské listině datované 19. dubna 1187 v Giengenu a jednom císařově dopise pro město Brémy z konce listopadu téhož roku.¹⁵³ Tento dopis je dokladem zřejmě posledního setkání Adalberta s císařem Fridrichem Barbarossou. Po necelých dvaceti letech, kdy se Adalbert s císařem střetávali ať již jako protivníci nebo spojenci, se naposledy setkali v listopadu 1187 v Gelnhausenu. Bohužel jejich poslední setkání nelze podrobněji zmapovat.

V červenci roku 1187 utrpěli křesťané od muslimského vojska zdrcující porážku v bitvě u Hattínu. Situace ve Svaté zemi se neustále zhoršovala, muslimské vojsko slavilo úspěchy, které byly završeny pádem Jeruzaléma. Boží hrob se dostal do rukou nevěřících a z úst nového papeže Řehoře VIII. zněla výzva k jeho osvobození. Křesťanský západ začal chystat další křížovou výpravu. Na tu se měl vydat i Adalbertův bratr, český kníže Fridrich. V březnu 1189, ještě před započítím výpravy, však zemřel. Po Fridrichově skonu se vlády v Čechách se ujal moravský Přemyslovec Konrád II. Ota.¹⁵⁴ V květnu 1189 se vydala z Řezna na cestu křížácká armáda, v jejímž čele stál šestasedmdesátiletý Fridrich Barbarossa. Císaře smrt zastihla za rok dne 10. června u řeky Salef. Nástupcem na říšském trůně se stal Barbarossův syn Jindřich VI., který chtěl co nejdříve dosáhnout císařské koruny. Na podzim

¹⁵² Dopis papeži a dopis kardinálům, in: WEILAND, L. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Constitutiones II*, Hanoverae 1896, s. 444–448.

¹⁵³ RAS, 146–148.

¹⁵⁴ VDZKČ I., s. 658.

téhož roku se konala Jindřichova římská jízda, již se účastnil i český kníže Konrád II. Ota. V dobu nepřítomnosti určil Konrád za správce země Václava, pocházejícího ze soběslavské větve. Konrád se z Itálie nevrátil, zemřel při zpáteční cestě v 1191 a na jeho místo nastoupil Václav.¹⁵⁵ Na počátku roku 1192 se na scéně objevil Adalbertův nevlastní bratr Přemysl, syn Vladislava a jeho druhé ženy Judity Durynské. Přemyslovým cílem nebylo nic menšího než získat pro sebe knížecí stolec. Pražský hrad se mu opravdu podařilo dobýt a ujal se vlády v Čechách. Václav se sice pokusil dobýt si ztracenou pozici zpět, ale neuspěl. Do sporu vstoupil pražský biskup Jindřich Břetislav a zajistil Přemyslovi podporu císaře. Důvodem pro zásah Jindřicha Břetislava byly snad jeho neshody s Václavem.¹⁵⁶ Za rozhodnutí v Přemyslův prospěch měla být císaři vyplacena částka šesti tisíc hřiven. Václavovi nezbylo než ustoupit a přenechat vládu Přemyslovi. Nový český kníže neprojevoval vůči svému zastánci u císaře velkou vděčnost a dokonce odmítal císaři splatit příslibenou sumu. Svými postoji si Přemysl brzy udělal z císaře nepřítele. Přemysl neprojevoval svoji oddanost císaři tak, jako to v předchozí době dělal jeho bratr Fridrich, naopak se spojil s Albertem z Bogenu¹⁵⁷ proti bavorskému vévodovi Ludvíkovi, jehož císař podporoval. Objevila se snaha o mírové řešení vzniklých sporů a bavorská šlechta se k řešení problémů sešla v Laufenu.¹⁵⁸ Laufen patřil k Salcburku a vyjednávání se tak konalo na území salcburského arcibiskupství. Setkání mohlo být uspořádáno z Adalbertovy iniciativy, neboť ten měl jistě zájem na mírovém řešení, už kvůli svému mladšímu bratru Přemyslovi. Bohužel jednání zůstala bez výsledku. Propukly boje, během nichž byly poničeny i statky salcburského arcibiskupství. Jako vítězná strana z tohoto sporu vyšla strana císařská. Přemysl Otakar byl zbaven vlády v českých zemích a Albert z Bogenu byl vyhlášen nepřítelem říše.¹⁵⁹

Císař hledal vhodného, oddaného kandidáta, jemuž by mohl svěřit vládu v Čechách a nakonec ho našel v osobě pražského biskupa Jindřicha Břetislava. Přemysl se nehodlal českých zemí jen tak vzdát a připravil se k boji. Plány mu zhatila šlechta, která postupně přešla na stranu biskupa. Přemysl ještě pár měsíců bránil Pražský hrad, ale na konci roku 1193 ho Jindřich dobyl a Přemysl byl donucen uprchnout. Není známo, že by do těchto událostí Adalbert jakkoli zasáhl. Na první pohled se situace může jevit podobně jako v roce 1184. Český kníže, Adalbertův bratr, se ocitl v obležení na Pražském hradě a jeho moc byla ohrožena. Přesto se Adalbert nevydal s vojskem Přemyslovi na pomoc. Mohl k tomu mít více

¹⁵⁵ VDZKČ I., s. 666.

¹⁵⁶ ŽEMLIČKA, J. *Přemysl Otakar I.*, Praha 1990, s. 60.

¹⁵⁷ Albert z Bogenu měl za manželku dceru českého knížete Fridricha, Ludmilu. Byl tedy s Přemyslem i Adalbertem rodově spřízněn. Adalbert mu roku 1189 poskytl půjčku. SU, s. 631.

¹⁵⁸ RAS, s. 156.

¹⁵⁹ Srov. DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 302.

důvodů. Zaprvé se v předchozím případě jednalo o přímé ohrožení vlády vladislavské větve jako takové. Nyní však oba protivníci patřili k vladislavské větvi. S bratrem Fridrichem měl Adalbert dobré vztahy a vidíme ho v listinách vystupovat po jeho boku. Jaké vztahy měl s mladším, nevlastním bratrem Přemyslem, je těžké říci. Neví se, zda a jak často se spolu stýkali. Zato jsme se s Adalbertem několikrát setkali po boku Jindřicha Břetislava. Je možné, že měl bližší vztah ke svému bratranci než ke svému bratrovi. Dalším faktorem byla vůle císaře. V roce 1184 zasáhl Adalbert ve prospěch legitimního českého vládce. Fridricha pojily s císařem dobré vztahy a Adalbert jednal zcela v souladu s vůlí císaře. V tomto případě by vojenským zásahem ve prospěch svého bratra odporoval císařské vůli. Jeho bratr nebyl z pohledu císaře, (a již ani z pohledu české nobility), legitimním vládcem.

Adalbert nepůsobil v říši pouze jako salcburský arcibiskup, ale také jako legát apoštolské stolice. Ke dni 21. ledna 1194 je datována listina Celestina III. určená pro Adalberta. Papež Adalbertovi znovu slavnostně propůjčuje úřad papežského legáta.¹⁶⁰ Konrád III. byl v roce 1179 jmenován legátem pro oblast Norikum.¹⁶¹ Udělení funkce se nevztahovalo pouze na jeho osobu, ale i na jeho nástupce na arcibiskupském stolci v Salcburku. Úřad salcburského arcibiskupa byl od této chvíle propojen s úřadem legátským. Od třináctého století se potom takový typ legáta nazýval „*legatus nautus*“. Rozlišovaly se celkem tři typy apoštolských legátů a „*legatus nautus*“ byl z hlediska významu považován za nejnižší.¹⁶² Adalbert se svým návratem do Salcburku získal automaticky úřad apoštolského legáta pro oblast Norikum. Tato funkce mu byla potvrzena papežem Luciem III. bulou z prosince roku 1184¹⁶³ a Celestin pouze potvrdil daný stav věcí. Listina snad měla Adalbertovi připomenout, aby hájil zájmy papeže.¹⁶⁴ Adalbert používal ve své titulatuře pokaždé „*apostolice sedis legatus*“, ačkoli přímé známky vykonávání legátského úřadu chybí.¹⁶⁵

Na konci téhož roku měl rakouský vévoda Leopold V. nehodu během jízdy na koni. Utrpěl komplikovanou zlomeninu nohy a část mu jí museli amputovat. Ve světle těchto událostí k sobě vévoda nechal zavolat salcburského metropolitu, aby ho zbavil exkomunikace. Leopolda exkomunikoval Celestin III. za několikaleté věznění účastníka

¹⁶⁰ RAS, s. 158.

¹⁶¹ RAS, s. 133.

¹⁶² DOPSCH, H. Der Primas in Purpur: Legatenwürde, Primat und Eigenbistümer der Erzbischöfe von Salzburg, in: Festschrift : 1200 Jahre Erzbistum Salzburg: Dom und Geschichte, Salzburg 1998, s. 99.

¹⁶³ Viz výše.

¹⁶⁴ FRIEDLÄNDER, I. Die päpstlichen Legaten in Deutschland und Italien am Ende XII. Jahrhunderts: 1181 – 1198, Vaduz 1965, s. 16.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 17.

křížové výpravy, anglického krále Richarda Lví srdce.¹⁶⁶ Nad vévodovým územím vyhlásil papež interdikt. Salcburský arcibiskup byl vrchním církevním hodnostářem v této církevní provincii, přesto ho papež o exkomunikaci vévody Leopolda vůbec neinformoval.¹⁶⁷ Tato okolnost je poněkud zarážející, už vzhledem k nedávnému stvrzení Adalberta v úřadu apoštolského legáta. Oblast postižená interdiktem spadala pod jeho správu a navíc vzhledem ke svému postavení byl nejpovolnější osobou k řešení nastalého problému. Z jakých důvodů před ním papež zatajil udělení závažných církevních trestů v oblasti spadající pod jeho pravomoc, těžko určit. Adalbert zbavil Leopolda exkomunikace pod podmínkou, že se vzdá zbytku výkupného, které měl ještě obdržet za propuštění anglického krále, propustí anglické rukojmí a již vyplacenou částku z výkupného Richardovi zase vrátí. Poté Adalbert obdržel od Richarda Lví srdce dopis, v němž mu děkuje a prosí ho, aby se zasadil o brzké vrácení vyplacených peněz.¹⁶⁸

4.3 Salcburk a těžba soli

Druhé období Adalbertova působení v salcburském arcibiskupství si zaslouží kladné hodnocení. Během jeho úřadu došlo ke stavebnímu rozvoji města Salcburk, rozšíření práv salcburského arcibiskupství a především k hospodářskému rozmachu. Byla nalezena nová ložiska soli, na nichž započala další těžba. Zvýšení solné produkce a prodeje soli znamenalo zvýšení příjmů. Jistý podíl příjmů šel na výstavbu v Salcburku. Město bylo zasaženo požárem v roce 1167 a stále ještě bylo částečně poničené. Společně s dalšími objekty shořel salcburský chrám. Stavbu nového chrámu započal v roce 1181 Konrád III. a výstavba pokračovala i za vlády Adalberta. „*S délkou 110 metrů, asi pěti loděmi, z nichž loď středová měla výšku 30 metrů a 50ti metrovou příčnou lodí měl tento největší románský dóm na jihu Německa působivě ztělesnit metropolitní moc salcburských arcibiskupů.*“¹⁶⁹ Jeho stavba byla dokončena roku 1198. V osmdesátých letech byl také vystavěn Admontský dvůr s kaplí sv. Blažeje. Samozřejmě probíhala i stavba měšťanských domů.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Anglický král Richard Lví srdce byl propuštěn pod příslibem zaplacení vysokého výkupného. Více k tomuto tématu KOHLMANN,.... *Richard Löwenherz und Leopold der Tugendhafte*, Wien 1885. GÖRICH, K. Verletzte Ehre König Richard Löwenherz als Gefangener Kaiser Heinrich VI., in: FELTEN, F. (Ed.) *Historisches Jahrbuch*, Freiburg 2003.

¹⁶⁷ Dopis Adalberta papeži, in: MGH SS XVII., s. 522.

¹⁶⁸ Dopis Richarda Lví srdce Adalbertovi, in: MGH SS XVII., s. 523.

¹⁶⁹ DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 300.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 848.

V roce 1195 bylo Adalbertovi císařem Jindřichem uděleno výhradní právo ražby mincí v arcibiskupství.¹⁷¹ Toto privilegium mělo především ochránit monopolní postavení arcibiskupské mincovny ve Freisachu. V důsledku toho ztratil právo ražby mincí v Salcburku bavorský vévoda.¹⁷² Důležitým zdrojem příjmů salcburského arcibiskupství byla těžba soli. Adalbertovi se podařilo vybudovat přímo těžební monopol. Již v roce 1190 mu císař mu císař umožnil zřídit v Mühldorfu zásobárnu pro sůl z Reichenhallu.¹⁷³ V tu dobu ještě arcibiskupovi nepatřily žádné jiné saliny. Nejspíše téhož roku začaly s těžbou dva kláštery. Opatství St. Peter začalo s těžbou v Dürrenberku (později Hallein) a proboštství v Berchtesgadenu si zřídilo těžbu v Tuvalu. Nález nových solných pánví byl počátkem střetů a nepokojů. Tuval se Reichenhallu jevil jako konkurence. Otevření nového dolu bylo reichenhalskými vnímáno velmi negativně, neboť narušilo jejich dosavadní těžební monopol. V letech 1193/1194 začal otevřený boj. Reichenhallští zaútočili na Tuvalské doly a snažili se o jejich zničení. Stejně se postavili i k opatství St. Peter. Arcibiskup byl císařem pověřen ochranou Berchtesgadenu a opatství St. Petr.¹⁷⁴ Zatímco na počátcích těžby v Tuvalu se salcburský arcibiskup nepodílel, na rozvoji těžby v Dürrenberku (Halleinu) zájem projevoval. Snad poznal její potenciál. Byly zde optimální podmínky pro další rozvoj těžby – dostatečná zásoba soli i dřevo pro získávání energie.¹⁷⁵ Roli hrála i příhodná pozice u řeky Salzach, výhodná pro transport soli.¹⁷⁶ Adalbert začal svoji oblast zájmu aktivně bránit a po nepřátelských výpadech reichenhalských měšťanů proti dolům v Halleinu nechal v roce 1196 celé město Reichenhall vypálit. Uchráněn před zkázou zůstal pouze klášter St. Zeno.¹⁷⁷ Adalbert se zbavil odporu proti nově vzniklému solnému dolu, u nějž v přilehlém údolí vzniklo zcela nové osídlení, pozdější město Hallein.¹⁷⁸ Adalbert si na dolem v Halleinu zajistil svrchovaná práva, která mu byla potvrzena 1199 králem Filipem.¹⁷⁹

4.4 Poslední léta

V červnu 1197 došlo k úmrtí knížete Jindřicha Břetislava a české země potřebovaly nového vládce. Snahu o získání vlády projevil již před jeho smrtí, nejspíš

¹⁷¹ SU, s. 669.

¹⁷² DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 303.

¹⁷³ SU, s. 647.

¹⁷⁴ WANDERWITZ, H. *Studien zum Mittelalterlichen Salzwesen in Bayern*, München 1984, s. 141.

¹⁷⁵ KOLLER, F. Hallein in Mittelalter und früher Neuzeit, in: Festschrift: *Salz und Salzach*, Hallein 1988, s. 19.

¹⁷⁶ DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 306.

¹⁷⁷ K těžbě soli v arcibiskupství Salcburk ve 12. století podrobněji WANDERWITZ, H. *Studien zum Mittelalterlichen Salzwesen in Bayern*.

¹⁷⁸ DOPSCH, H. St. Peter in Salzburg: Das älteste Kloster in deutschen Sprachraum, Salzburg 1982, s. 106.

¹⁷⁹ SU, s. 721.

v květnu, Přemysl, který dosud dlel mimo české země, nejspíš u Albrechta z Bogenu.¹⁸⁰ Ovládnout Čechy se mu však nepodařilo. Ani po Jindřichově smrti si čeští předáci nezvolili Přemysla, nýbrž jeho mladšího bratra Vladislava Jindřicha. Přemysl se nehodlal snadno vzdát a na podzim vtáhl do Čech. Vladislav Jindřich mu se svým vojskem vyrazil naproti. Když se vojska setkala, nedošlo k bitvě, ale Vladislav požádal bratra o tajnou schůzku. Přemysl získal zemi bez boje, neboť mu ji Vladislav dobrovolně postoupil.¹⁸¹ V literatuře se objevuje názor, že se na událostech v českých zemích mohl osobně podílet jejich starší nevlastní bratr Adalbert.¹⁸² Tato teorie není podložena žádnou bezprostřední zmínkou o jeho účasti, nýbrž se jedná pouze o konstrukt nahrazující nedostatek pramenů pro Adalbertovu činnost v druhé polovině roku 1197.¹⁸³ V rámci arcibiskupství nebyly Adalbertem vydány žádné listiny datované do daného období, na druhou stranu u některých listin není přesná datace známá. Arcibiskup se mohl nacházet mimo Salcburk, přímý důkaz pro jeho pobyt v českých zemích však chybí. Dá se však předpokládat jeho zainteresovanost v otázce českého nástupnictví. Do Čech se snad odebral v souvislosti se smrtí dosavadního vládce a pražského biskupa Jindřicha Břetislava. Třeba se podílel na novém uspořádání poměrů a měl i zásluhu na mírovém postupu svých mladších bratrů. Bohužel to není možné doložit.

Jistá je Adalbertova účast na volbě nového krále Svaté říše římské 8. března 1198 v Arnstadtu.¹⁸⁴ V září předchozího roku zemřel císař Jindřich a hledal se nový kandidát na říšský trůn. Potomek císaře, Fridrich, nepřicházel vzhledem ke svému nízkému věku v úvahu. Přívrženci štaufského rodu našli vhodného kandidáta v osobě mladšího bratra zesnulého císaře. Novým králem se stal Filip Švábský. Adalbert byl jedním z jeho volitelů a podporoval ho i český kníže Přemysl. S volbou Filipa nebyli všichni spokojeni, a tak došlo k volbě protikrále. Stal se jím syn Jindřicha Lva, Ota Brunšvický. Adalbert setrval v podpoře Filipa do své smrti. V roce 1199 od něj obdržel listinu stvrzující arcibiskupské držby, svrchovaná práva nad biskupstvím Gurk a horní regál pro sůl a kov.¹⁸⁵

Doba Adalbertova působení v Salcburku se pomalu chýlila ke konci. Poslední dva roky jeho úřadu charakterizoval především hospodářský rozvoj, který nastal v důsledku otevření nových solných dolů. Díky výnosům z těžby mohla být urychlena dostavba salcburského chrámu. Příjmy pomohly také v rozvoji a rozšiřování klášterů. Nelze však říci, že by vyšší příjmy arcibiskupství přispěly ke klidu v salcburské arcidiecézi, spíše naopak.

¹⁸⁰ ŽEMLIČKA, J. *Přemysl Otakar I.*, s. 66.

¹⁸¹ ŽEMLIČKA, J. *Přemysl Otakar I.*, s. 67–69.

¹⁸² DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 304. RAS, s. 502.

¹⁸³ K tomu Mailler v RAS, s. 502, poznámka 46. Odkazuje na Palackého.

¹⁸⁴ RAS, s. 164.

¹⁸⁵ SU, s. 721.

Neshody týkající se financí vedly k vyhrocení vztahů arcibiskupa a ministeriálů.¹⁸⁶ Na rozdíl od úplných počátků, kdy musel Adalbert řešit otázku vlastní existence v Salcburku, trápily ho ke konci jeho působení spíše místní spory a třenice v rámci arcidiecéze, kvůli nimž docházelo i k přímému poškozování arcibiskupského majetku. Navíc v Salcburku došlo 5. dubna roku 1200 k rozsáhlému požáru, při němž velká část města lehla popelem. Pod tíhou této události Adalbert 8. dubna 1200 zemřel.

¹⁸⁶ V roce 1198 došlo dokonce k Adalbertovu zajetí a jeho věznění na hradě Hohenwerfen. DOPSCH, H. (Ed.), *Geschichte Salzburgs*, s. 305.

5. Závěr

Adalbert ještě jako dítě ztratil matku, poté vyrůstal mezi premonstráty, což formovalo jeho názory a osobnost. Získal dobré vzdělání a jeho církevní kariéra začala velmi nezvykle hned arcibiskupským úřadem. Ačkoli jeho začátky jako arcibiskupa nebyly lehké a musel se potýkat s různými protivenstvími, zastával tento úřad s pětiletou přestávkou až do své smrti. Mohli jsme sledovat, jakým způsobem se vyvíjela jeho osobnost a jak se proměňovaly jeho postoje vůči císaři a jeho politice.

Adalbert se jeví jako schopný jedinec své doby, jak po stránce politické, tak po stránce hospodářských strategií. O jeho politických schopnostech vypovídá, že byl schopen získat si i po předchozích vypjatých vztazích císařovu náklonost a dosáhnout navrácení arcibiskupského úřadu. Jeho cit pro hospodářské otázky se zase promítl v podpoře nově vzniklých dolů, kdy se mu podařilo dosáhnout zvýšení jejich výnosu a zajistit tím Salcburku prosperitu. S jeho starším bratrem Fridrichem ho pojily dobré vztahy a neváhal mu pomoci v nouzi. Kontakt s českým prostředím si zřejmě udržel po celý svůj život, ačkoli jaký vztah měl ke svým mladším, nevlastním bratrům, není známo.

Jsem přesvědčena, že se podařilo dosáhnout vytyčeného cíle, nalézt odpovědi či alespoň pravděpodobná řešení pro nejdůležitější nastíněné otázky či analyzovat Adalbertovo jednání. Omezení pramenné základny v mnoha případech znamenalo pracovat s modely pravděpodobností. Po překonání prvotních obtíží s dostupností pramenů a literatury se podařilo shromáždit dostatek materiálů potřebných pro zmapování Adalbertova života. Vzhledem a k tomu, že v českém prostředí dosud nebylo napsáno žádné rozsáhlejší pojednání o Adalbertově osobě, vidím přínos této práce právě ve vytvoření uceleného pohledu na jeho osobu v souvislosti s dobovými událostmi, do nichž často i aktivně zasáhl.

6. Seznam literatury a pramenů

a) prameny

APPELT, H. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Diplomata*, svazek 10, část 3, Hannover: Hahn, 1985.

BRACKMANN, A. *Germania pontificia I.*, Berolini: Weidmannos, 1911.

FRIEDRICH, G. (Ed.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.*, Praha: Sumptibus Comitiorum Regni Bohemiae, 1904–1907.

HAUTHALER, W. (Ed.) *Salzburger Urkundenbuch II. Urkunden von 790–1199*, Salzburg: Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1916.

HERZBERG-FRÄNKEL, S. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Necrologia II*, Berolini: Weidmannos, 1904.

Historia calamitatum ecclesie Salizburgensis, in: PEZ, B. *Thesaurus Anecdotorum Novissimus II.*, Augsburg 1721.

HÖDL, G. – CLASSEN, P. (Eds.) *Monumenta Germaniae Historica: Admonter Briefsammlung*, München: MGH, 1983.

JAKSCH, A. (Ed.) *Monumenta historica ducatus Carinthiae I.*, Klagenfurt: Kleinmayr, 1896.

JAKSCH, A. (Ed.) *Monumenta historica ducatus Carinthiae III.*, Klagenfurt: Kleinmayr, 1904.

MEILLER, A. (Ed.) *Regesta Archiepiscoporum Salisburgensium inde ab anno 1106 usque ad annum 1246*, Wien, 1866.

PERTZ, G. H. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Scriptores XVII*, Hannover: Hahn, 1861.

PERTZ, G. H. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Scriptores IX*, Hannover: Hahn, 1851.

PULKAVA, P. *Kronika Česká*, Praha: kniharna Kasspara Widtmanna, 1786.

VINCENTIUS PRAGENSIS, *Milevský letopis: Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*, Praha: Argo, 2013.

WEILAND, L. (Ed.) *Monumenta Germaniae Historica: Constitutiones II*, Hannover: Hahn, 1896.

b) literatura

BECKER, H. - J., Der Friede von Venedig im Jahre 1177 und die Entstehung der Papstkirche, in: DILCHER, G. – QUAGLIONI, D. (Eds.) *Gli inizi del diritto pubblico = Die Anfänge des öffentlichen Rechts*, Berlin: Duncker & Humblot, 2007.

- BLÁHOVÁ, M. – FROLÍK, J. – PROFANTOVÁ, N. *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha: Paseka, 1999.
- BUBEN, M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, díl II. svazek I. Řeholní kanovníci, Praha: Libri 2003.
- DOPSCH, H. (Ed.) *Geschichte Salzburgs: Stadt und Land*, Salzburg: Salzburger Druckerei, 1981.
- DOPSCH, H. Der Primas in Purpur: Legatenwürde, Primat und Eigenbistümer der Erzbischöfe von Salzburg, in: *Festschrift : 1200 Jahre Erzbistum Salzburg: Dom und Geschichte*, Salzburg: Domkapitel zu Salzburg, 1998.
- DOPSCH, H. St. Peter in Salzburg: Das älteste Kloster in deutschen Sprachraum, Salzburg: Amt der Salzburger Landesregierung, 1982.
- DRAGOUN, Z. Vladislav a jeho stavby v Praze, in: MAŠEK, M. – SOMMER, P. – ŽEMLIČKA, J. *Vladislav II. druhý král z Přemyslova rodu*, Praha: NLN, 2009.
- DUGGAN, A. Alexander ille meus: The Papacy of Alexander III, in: CLARKE, P. *Pope Alexander (1159–1181)*, Farnham: Ashgate, 2012.
- FRIEDLÄNDER, I. *Die päpstlichen Legaten in Deutschland und Italien am Ende XII. Jahrhunderts: 1181 – 1198*, Vaduz: Kraus, 1965.
- GEORGI W. Wichmann, Christian, Philipp und Konrad: Die >Friedensmacher< von Venedig?, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel: Ordnungsvorstellungen und Politik in der Zeit Friedrich Barbarossas*, Stuttgart: Thorbecke, 2002.
- GÖRICH, K. *Die Ehre Friedrich Barbarossa: Kommunikation, Konflikt und politisches Handeln in 12. Jahrhundert*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2001.
- GÖRICH, K. Verletzte Ehre König Richard Löwenherz als Gefangener Kaiser Heinrich VI., in: FELTEN, F. (Ed.) *Historisches Jahrbuch*, Freiburg: Karl Alber, 2003.
- HANSIZ, M. *Germaniae Sacrae*, Tomus II., Augustæ Vindelicorum: Schlüter & Happach, 1729.
- HILSCH, P. *Die Bischöfe von Prag in der frühen Stauferzeit*, München: Robert Lerche, 1969.
- HILSCH, P. Familiensinn und Politik bei den Přemysliden: Jaromir-Gebehard, Bischof von Prag und Kanzler des Königs, in: MORDEK, H. (Ed.) *Papsttum, Kirche und Recht in Mittelalter*, Tübingen: Niemeyer, 1991.
- JAKSCH, A. *Geschichte Kärntens bis 1335*, svazek I., Klagenfurt: Kleinmayr, 1928.
- JURITSCH, G. *Geschichte der Babenberger und ihrer Länder*, Innsbruck: Wagner, 1894.

- KEHR, P. Der Vertrag von Anagni im Jahre 1176, in: *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde : zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellschriften deutscher Geschichten des Mittelalters*, Hanover: Hahn 1888, sv. 13.
- KILIÁN, J. *Mělník*, Praha: NLN, 2010.
- KOHLMANN,.... *Richard Löwenherz und Leopold der Tugendhafte*, Wien 1885
- KOLLER, F. Hallein in Mittelalter und früher Neuzeit, in: Festschrift: *Salz und Salzach*, Hallein 1988.
- LAUDAGE, J. *Alexander III. und Friedrich Barbarossa*, Köln: Böhlau, 1997.
- LAUDAGE, J. *Friedrich Barbarossa (1152–1190)*, Regensburg: Pustet, 2009.
- LAUDAGE, J. Gewinner und Verlierer des Friedens von Venedig, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel: Ordnungsvorstellungen und Politik in der Zeit Friedrich Barbarossas*, Stuttgart:Thorbecke, 2002.
- LECHNER, K. *Die Babenberger: Markgrafen und Herzoge von Österreich 976 – 1246*, Wien: Böhlau, 1985.
- MERHAUTOVÁ, A. – SOMMER, P. Strahovský klášter. Jeho založení a románská bazilika, in: *Umění*, r. 47, č. 3, Praha 1999.
- NOVOTNÝ, V. *České dějiny*, díl 1, část 2, Praha: Jan Leichter, 1913.
- NOVOTNÝ, V. *České dějiny*, díl 1, část 3, Praha: Jan Leichter, 1928.
- OBERSTEINER, J. *Die Bischöfe von Gurk 1072–1822*, Klagenfurt: Geschichtsvereines für Kärnten, 1996.
- OHNSORGE, W. *Päpstliche und gegenpäpstliche Legaten in Deutschland und Skandinavien 1159-1181*, Berlín: Kraus, 1929.
- OPLL, F. *Fridrich Barbarossa císař a rytíř*, Praha: Paseka, 2001.
- ORTNER F. *Das Erzbistum Salzburg in seiner Geschichte 2. Mittelalter: Missionszentrum und Kulturträger*, Strasbourg: Éu. du Signe, 1995.
- ORTNER F. *Salzburgs Bischöfe in der Geschichte des Landes (606 – 2005)*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 2005.
- SCHMIDT, W. *Die Stellung Erzbischöfe und des Erzstiftes von Salzburg zu Kirche und Reich unter Kaiser Friedrich I. bis zum Frieden von Venedig (1177)*, Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1865.
- SUCHÁN, F. M. Počátky Strahova, in: MAŠEK, M. – SOMMER, P. – ŽEMLIČKA, J. *Vladislav II. druhý král z Přemyslova rodu*, Praha: NLN, 2009.
- TEPLÝ, J. Vladislav II., in: RYANTOVÁ, M. – VOREL, P. (Eds.) *Čeští králové*, Praha: Paseka, 2008.

WANDERWITZ, H. *Studien zum Mittelalterlichen Salzwesen in Bayern*, München: C. H. Beck, 1984.

WEINFURTER, S. Venedig 1177 – Wende der Barbarossa-Zeit?, in: WEINFURTER S. (Ed.), *Stauferreich im Wandel: Ordnungsvorstellungen und Politik in der Zeit Friedrich Barbarossas*, Stuttgart: Thorbecke, 2002

WINTER, F. *Die Prämonstratenser des zwölften Jahrhunderts und ihre Bedeutung für das nordöstliche Deutschland*, Berlin: Schweiggersche Hofbuchhandlung, 1865.

ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí*, Praha: NLN, 2007.

ŽEMLIČKA, J. *Přemysl Otakar I.*, Praha: Svoboda, 1990.

ŽEMLIČKA, J. Tradice Babenbersko-Přemyslovských manželských svazků, in: BLÁHOVÁ, M. *Česko-Rakouské vztahy ve 13. století*, Praha: Rakouský kulturní institut, 1998.

c) elektronické zdroje

<http://avalon.law.yale.edu/medieval/venice.asp>

http://www.regesta-imperii.de/id/1170-02-22_1_0_4_2_3_93_1868

http://www.regesta-imperii.de/id/1170-03-03_1_0_4_2_3_96_1871